

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Випускна робота бакалавра

на тему «Стан, проблеми й перспективи розвитку ринку фінансового лізингу в Україні»

Виконала: студентка 2-го курсу, групи 201-пЕФ

Спеціальності

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Совенко А. С.

Керівник: д.е.н., професор Єгоричева С. Б.

Рецензент: Турченко М. М., директор відділення (Полтавське № 5) АТ «Альфа-Банк»

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із праць інших авторів без відповідних посилань

Совенко А.С. _____

Підтверджую достовірність даних,

використаних у роботі

Совенко А.С. _____

Полтава, 2021 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ.....	8
1.1. Сутність, види фінансового лізингу та його значення для розвитку ринкової економіки.....	8
1.2. Суб'єкти і об'єкти операцій на ринку фінансового лізингу.....	17
1.3. Організаційно-правові основи функціонування ринку фінансового лізингу.....	26
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ РИНКУ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ В УКРАЇНІ.....	37
2.1. Діагностика тенденцій розвитку ринку фінансового лізингу в Україні.....	37
2.2. Діяльність банків як учасників ринку фінансового лізингу.....	50
2.3. Основні проблеми функціонування вітчизняного ринку фінансового лізингу.....	62
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ В УКРАЇНІ.....	73
3.1. Прогнозування розвитку вітчизняного ринку фінансового лізингу.....	73
3.2. Шляхи вирішення проблем функціонування ринку фінансового лізингу в Україні.....	82

				ВР	201-пЕФ	19099	
	П. І. Б.	Підпис	Дата				
<i>Розроб.</i>	<i>Совенко А.С.</i>			<i>Стан, проблеми й перспективи розвитку ринку фінансового лізингу в Україні</i>	Літ.	Арк.	Акрушів
<i>Перевір.</i>	<i>Єговичева С.Б.</i>				3	106	
<i>Н. Контр.</i>	<i>Кривенко О.А.</i>				Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування		
<i>Затверд.</i>	<i>Птащенко Л.О.</i>						

ВИСНОВКИ.....	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	101
ДОДАТКИ.....	107

				ВР 201-пЕФ 19099			
	П. І. Б.	Підпис	Дата	<i>Стан, проблеми й перспективи розвитку ринку фінансового лізингу в Україні</i>	Літ.	Арк.	Акрушів
<i>Розроб.</i>	<i>Совенко А.С.</i>					4	106
<i>Перевір.</i>	<i>Єговичева С.Б.</i>				<i>Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування</i>		
<i>Н. Контр.</i>	<i>Кривенко О.А.</i>						
<i>Затверд.</i>	<i>Птащенко Л.О.</i>						

ВСТУП

Глобалізаційні процеси прискорюють темпи науково-технічного прогресу і вимагають постійного розвитку, модернізації виробництва та впровадження інновацій для підвищення ефективності діяльності національного господарства, а також окремих його галузей. В умовах ринкової економіки підприємству неможливо залишитися конкурентоспроможним без періодичної заміни основних виробничих засобів відповідно до сучасних вимог. У складній економічній ситуації, що має місце в Україні, через дефіцит фінансових ресурсів суб'єкти підприємництва не в змозі оновлювати свої необоротні активи та впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу. Багато вітчизняних підприємств, як нові, так і ті, що функціонують на національному ринку вже багато років, потребують сучасного та ефективного устаткування. Здійснити модернізацію виробництва на новій технічній базі підприємствам можливо за рахунок лізингу. Тому актуальним є питання вивчення стану та перспектив розвитку ринку фінансового лізингу в Україні.

Теоретичні засади лізингу та фінансового лізингу у своїх працях досліджували С. Амелін, В. Галахова, М. Малік, В. Міщенко, Н. Ментух, О. Смірнова, З. Урсова та інші. Проблеми розвитку ринку фінансового лізингу проаналізовані у наукових публікаціях В. Александрова, С. Боринця, О. Борисюка, О. Васильчишин, О. Горбатенко, Ю. Горбатюк, В. Другової, Т. Завори, А. Кущика, О. Міщанчук, Х. Паращенко та інших. Утім, проблеми, пов'язані із розвитком ринку лізингових послуг та його перспективами, постійно привертають увагу вітчизняних учених. Крім того, незважаючи на значну кількість наукових праць з цієї проблематики, питання щодо вдосконалення механізму функціонування, визначення актуальних проблем, що гальмують розвиток, аналіз та адаптація зарубіжного досвіду на ринку лізингових послуг в Україні потребують подальшого вивчення.

Об'єктивна необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень і прикладних розробок щодо визначення сучасного стану та перспектив розвитку ринку лізингових послуг в Україні обумовила вибір теми дипломного дослідження, його мету та завдання.

Метою дипломної роботи є поглиблення теоретичних засад функціонування ринку фінансового лізингу та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо перспектив його розвитку в Україні.

Для досягнення зазначеної мети в роботі поставлено й вирішено такі завдання:

- 1) уточнити сутність, види фінансового лізингу та його значення для розвитку ринкової економіки;
- 2) охарактеризувати суб'єктів і об'єкти операцій на ринку фінансового лізингу;
- 3) з'ясувати організаційно-правові основи функціонування ринку фінансового лізингу;
- 4) провести діагностику тенденцій розвитку ринку фінансового лізингу в Україні;
- 5) розкрити діяльність банків як учасників ринку фінансового лізингу;
- 6) виявити основні проблеми функціонування вітчизняного ринку фінансового лізингу;
- 7) провести прогнозування розвитку вітчизняного ринку фінансового лізингу;
- 8) запропонувати шляхи вирішення проблем функціонування ринку фінансового лізингу в Україні.

Об'єктом дослідження є процес функціонування ринку фінансового лізингу.

Предметом дослідження є теоретичні засади і практичні аспекти функціонування ринку фінансового лізингу та перспективи його розвитку в Україні.

Теоретичною і методологічною основою дипломної роботи є фундаментальні положення теорії фінансів і банківської діяльності. При виконанні дослідження залежно від конкретних цілей і задач використано різноманітні методи економічного аналізу та вивчення економічних процесів

Інформаційну базу дослідження становили нормативні та законодавчі документи, які регулюють процес функціонування ринку фінансового лізингу, монографічні роботи й статті вітчизняних науковців у фахових економічних виданнях, статистична звітність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та Національного банку України за 2016–2020 роки.

Практична значущість проведеного дослідження полягає у можливості застосування його результатів у практичній діяльності суб'єктів ринку фінансового лізингу в Україні для удосконалення ефективності функціонування.

Результати дипломного дослідження були апробовані на V Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність» (м. Полтава, 14 травня 2021 року) (додаток А).

Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі досліджено сутність та види фінансового лізингу, охарактеризовано суб'єкти і об'єкти операцій на ринку фінансового лізингу, а також нормативно-правову базу, що регулює ринок фінансового лізингу в Україні. У другому розділі проведено діагностику стану та тенденцій функціонування вітчизняного ринку фінансового лізингу, а також визначено проблеми, які стримують його розвиток. У третьому розділі запропоновано шляхи вирішення проблем на ринку фінансового лізингу України та проаналізовано перспективи його розвитку.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ

1.1. Сутність, види фінансового лізингу та його значення для розвитку ринкової економіки

У сучасних економічних умовах господарювання в Україні розвиток виробничої сфери під впливом науково-технічного прогресу та необхідність підвищення привабливості та конкурентоздатності вітчизняних товарів потребує нагального пошуку та впровадження методів оновлення матеріально-технічної бази і модернізації основних засобів суб'єктів господарювання різних форм власності. Більшість підприємств не мають достатньо коштів, щоб придбати технологічне обладнання, оновити основні виробничі фонди, модернізувати їх із застосуванням новітніх технологій. У такій ситуації лізинг стає перспективною формою їх матеріально-технічного переоснащення.

Поняття «лізинг» має велику кількість трактувань, які представлені як у нормативних актах, так і у наукових працях. Саме поняття «лізинг» походить від англійського слова «to lease», що у перекладі означає здавати (брати) в оренду.

Перші відомості про лізинг відносяться ще до 1066 року, коли норвезький король Вільгельм Завойовник орендував у нормандських судновласників кораблі для вторгнення на Британські острови, оскільки ні норвезький король, ні нормандський герцог не мали потрібним економічним потенціалом потрібних коштів для фінансування такої компанії. Існують також свідчення оренди хрестоносцями військових обладунків та спорядження для проведення Сьомого хрестового походу. Деякі науковці вважають, що договори оренди з'явилися набагато раніше, вони існували з 1800 р. до н.е. у передмістях Вавилону у діяльності сімейного підприємства

«Мурашу», що спеціалізувалося на укладенні договорів оренди, пов'язаних з особливою системою винагороди за військову службу. Механізм полягав у тому, що монахи винагороджували воїнів за службу землею, але якщо воїни не хотіли займатися фермерським господарством, то вони здавали землю в оренду Мурашу, який негайно сплачував їм орендну плату і здавав землю в оренду фермерам [1, с. 92].

Якщо говорити про новітній час, то перші свідчення про лізинг в розумінні, близькому до сучасного, з'явилися у ХІХ сторіччі. У США в 1877 році телефонна компанія «Bell Telephone Company» прийняла рішення не продавати свої телефонні апарати, а здавати їх в оренду, встановивши за користування ними відповідну плату.

На сьогоднішній день існує велика кількість визначень поняття «лізинг», і багато науковців пояснює його по-різному. У таблиці 1.1 систематизовані деякі визначення поняття «лізинг».

Таблиця 1.1

Наукові підходи щодо трактування поняття «лізинг»

Підхід	Джерело	Поняття
1	2	3
Лізинг як підприємницька діяльність	ЗУ «Про фінансовий лізинг» [2]	Лізинг – це підприємницька діяльність, яка спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів і полягає в наданні лізингодавцем у виключне використання на визначений строк лізингоодержувачу майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і погодженням з лізингоодержувачем у відповідного продавця майна за умови сплати лізингоодержувачем лізингових платежів.
Лізинг як господарська діяльність	Р.Р. Коцовська, О.П. Павлишин, Л.М. Хміль [3,с.179]	Лізинг – це господарська операція, відповідно якої, суб'єкт господарювання має право користуватися майном, що йому не належить на правах власності, але це майно орендоване ним на термін та плату які відповідно вказані у договорі лізингу.
	А.М. Михайлов [4, с.55]	Лізинг – це господарська операція, за якою лізингодавець передає лізингоодержувачу право користування активом, що є власністю лізингодавця, за плату на певний період часу.

Продовження табл. 1.1

1	2	3
Лізинг як інвестиційна діяльність	С.К.Амелін [5, с.134]	Лізинг можна розглядати як діяльність, спрямовану на інвестування власних чи залучених фінансових ресурсів з метою отримання прибутку з лізингових платежів.
	М. І. Крупка [6, с.45]	Лізинг є однією із найперспективніших форм виробничого інвестування, яка може поживити процес технічної модернізації виробництва в Україні.
Форма кредиту	Ю.В. Никитченко [7, с. 101]	Лізинг є формою кредитування, яка надається лізингодавцем лізингоодержувачеві у формі майна, яке передано в користування.
	А.М. Поддєрьогін [8, с. 63]	Лізинг є альтернативою банківському кредитуванню та дієвим інструментом ефективного оновлення основних засобів і технологій підприємств.
	Р.П. Саблук [9, с. 121]	Лізинг є кредитом в основні фонди переданого в користування майна, який надається у товарній формі продавцем покупцеві у вигляді відстрочки платежу за продані товари.
Елемент орендних відносин	Л.В. Недеря, С.В. Павлинчук [10, с.185]	Лізинг є особливою формою оренди, яка пов'язана з наданням у користування машин, обладнання, інших матеріальних засобів та майна.
	О.В. Слободянюк, І.В. Степанова [11, с. 129]	Лізинг – це довгострокова оренда майна із правом подальшого викупу в кінці терміну дії договору.

* Складено автором на основі зазначених джерел

Таким чином, існує велике різноманіття трактування поняття «лізинг», але і досі немає остаточного та єдиного визначення лізингу. На нашу думку, лізинг є особливим та ефективним видом підприємницької діяльності, яка полягає в наданні лізингодавцем прав на користування майном лізингоодержувачу, а той, в свою чергу зобов'язаний виплатити певну суму коштів за користування майном у термін, який зазначений у договорі. Лізинг дає можливість підприємцями розширювати виробництво шляхом технічної модернізації основних засобів.

Згідно із діючим Законом України № 1201-ІХ «Про фінансовий лізинг», який був прийнятий у 2021 році і набуде чинності з 13 червня 2021 року,

поняття «лізинг» трактується як вид правових відносин, за якими лізингодавець зобов'язується відповідно до договору фінансового лізингу на строк та за плату, визначені таким договором, передати лізингоодержувачу у володіння та користування як об'єкт фінансового лізингу майно, що належить лізингодавцю на праві власності та набуте ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем, або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов, та які передбачають наявність хоча б однієї з ознак фінансового лізингу, встановлених цим Законом [12].

Лізинг, як і будь-яка інша економічна категорія, виконує ряд функцій, через які і розкривається його сутність. Проаналізувавши наукову літературу, можна зробити висновок, що кожен науковець виділяє ті основні функції фінансового лізингу, які він вважає важливими. Наприклад, Г.Ю. Жолнерчик [13, с. 18], виділяє і пропонує розглядати тільки дві функції – інвестиційну та операційну.

І.В. Клименко, у своїй праці провівши дослідження підходів вітчизняних та зарубіжних вчених щодо виокремлення та трактування змісту функцій лізингу, доходить висновку, що він найповніше розкривається через фінансову, виробничу, збутову, інвестиційну, інноваційну, стимулюючу та відтворювальну функції [14, с. 110-111].

Дослідивши наукову літературу, можна виділити та охарактеризувати такі основні функції фінансового лізингу (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2

Функції фінансового лізингу

Функція	Характеристика
1	2
Фінансова	Характеризується розстрочкою платежу який здійснюється за лізингове маню та отримання довгострокових позик. Орендар має можливість відразу не сплачувати повну вартість майна, а сплачувати її по частинах, тим самим, лізингоотримувач має можливість використовувати кошти на інші цілі.

Продовження табл. 1.2

1	2
Інвестиційна	Характерним для інвестиційної функції, є спрямування тимчасово вільних фінансових ресурсів в інвестиції підприємства, і в основні засоби. Якщо на підприємстві не вистачає коштів, то саме лізингова діяльність є перспективною можливістю для підприємства наладити та збільшити виробництво, отримавши та модернізувавши основні засоби.
Інноваційна	Сутність інноваційної функції лізингу полягає у використанні високоефективних основних засобів на підприємстві, розширення виробництва, а також використання новітніх технологій.
Соціально-економічна	Характерним для соціально-економічної функції є зміцнення фінансового та економічного становища підприємства. Розширення виробничо-господарської діяльності створює умови для зайнятості населенням, відповідно, створюючи робочі місця, збільшує життєвий рівень населення та підтримує соціальну інфраструктуру.
Підприємницька	Забезпечує сприятливі умови для розвитку малих та середніх підприємств. Лізинг здатний перетворити тимчасового користувача майна, у його власника, тим самим, формуючи підприємницький менталітет та підвищуючи почуття відповідальності та незалежності при прийнятті важливих господарських рішень, які впливають на діяльність підприємства.
Виробнича	Для виробничої функції характерним є дати можливість лізингодержувачу ефективно вирішити проблеми в процесі виробництва шляхом тимчасового використання майна, а не його придбання. Лізингова діяльність дає можливість власнику підприємства використовувати для виробництва продукції, високоякісну, нову, та модернізовану техніку.
Збутова	Полягає у збільшенні продажів продукції за рахунок розширення клієнтської бази. Лізинг включає підприємства, які раніше е мали можливість оновити основні засоби на підприємстві. Дозволити придбання дорогих основних фондів. Позиції на товарному ринку посилюються. Лізингодержувач має можливість сплатити лізингові платежі товарами, які виготовлені при використанні обладнання лізингодавця.
Стабілізаційна	Функція стабілізації дає можливість учасникам лізингового договору покращити своє фінансово-економічне становище шляхом раціонального та планомірного використання ресурсів та розширення виробничої (комерційної) діяльності. У свою чергу, це призведе до поліпшення соціально-економічного середовища в країні.

* Складено автором

Враховуючи велику різноманітність існуючих видів лізингових операцій, їх варто згрупувати за певними класифікаційними ознаками (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3

Види лізингових операцій [15, с. 91-92]

Критерії класифікації	Види лізингових операцій
1	2
За обсягом зобов'язань лізингодавця	фінансовий лізинг; оперативний лізинг;

Продовження табл. 1.3

1	2
За тривалістю угод	короткостроковий (до одного року); середньостроковий (від одного до трьох років); довгостроковий (понад три роки);
За відношенням до орендованого майна	чистий; повний; частковий;
За наміром учасників	терміновий; поновлюваний;
За рухом майна між учасниками	прямий; непрямий;
За складом учасників (суб'єктів) угоди	класичний; роздільний; зворотний;
За ступенем новизни майна	з перших рук (здійснюється лізинг нового майна); з других рук (передача майна, яке було у використанні, в лізинг);
За об'єктом	лізинг рухомого майна (об'єктами є: транспортні засоби, засоби обчислювальної техніки, інше виробниче обладнання, механізми та прилади); лізинг нерухомого майна (об'єктами лізингу є будівлі та споруди виробничого призначення);
За формою лізингових платежів	з грошовими платежами; лізинг з компенсаційними платежами; лізинг зі змішаними платежами;
За методом нарахування лізингових платежів	фіксований; з авансом; «мінімальних платежів»;
За періодичністю внесення лізингових платежів	одноразові (здійснюються після поставки об'єкта лізингу та підписання сторонами акта приймання устаткування); періодичні (щомісячні, щоквартальні, щорічні платежі);
За способом фінансування	за рахунок власних коштів; за рахунок залучених коштів; роздільний;
За наслідками для лізингокористувача після закінчення терміну лізингової угоди	з правом продовження терміну договору; з правом купівлі орендованого майна; без права продовження терміну договору або купівлі майна

За обсягом зобов'язань лізингодавця, фінансовий лізинг є господарською операцією, яка може здійснюватися юридичною або фізичною особою. Даний вид лізингу передачу в оренду майно на відповідний термін, який дорівнює строку амортизації об'єкта лізингу або може перевищувати його, і повне чи майже повне відшкодування його вартості за період користування. У фінансовому лізингу крім лізингодавця і лізингоодержувача, може брати участь і третя сторона – продавець об'єкта лізингу.

Оперативний лізинг – це господарська операція, яка проводиться будь-якою фізичною чи юридичною особою і відповідно якої орендарю передається право користування майном на термін який не перевищує строку його повної амортизації. Коли закінчується термін дії лізингового договору, майно, яке було передане в оренду, обов'язково повертається його власнику.

Фінансовий лізинг є основним видом лізингу, що використовується в Україні. В свою чергу, фінансовий лізинг поділяється на такі види (рис. 1.1)

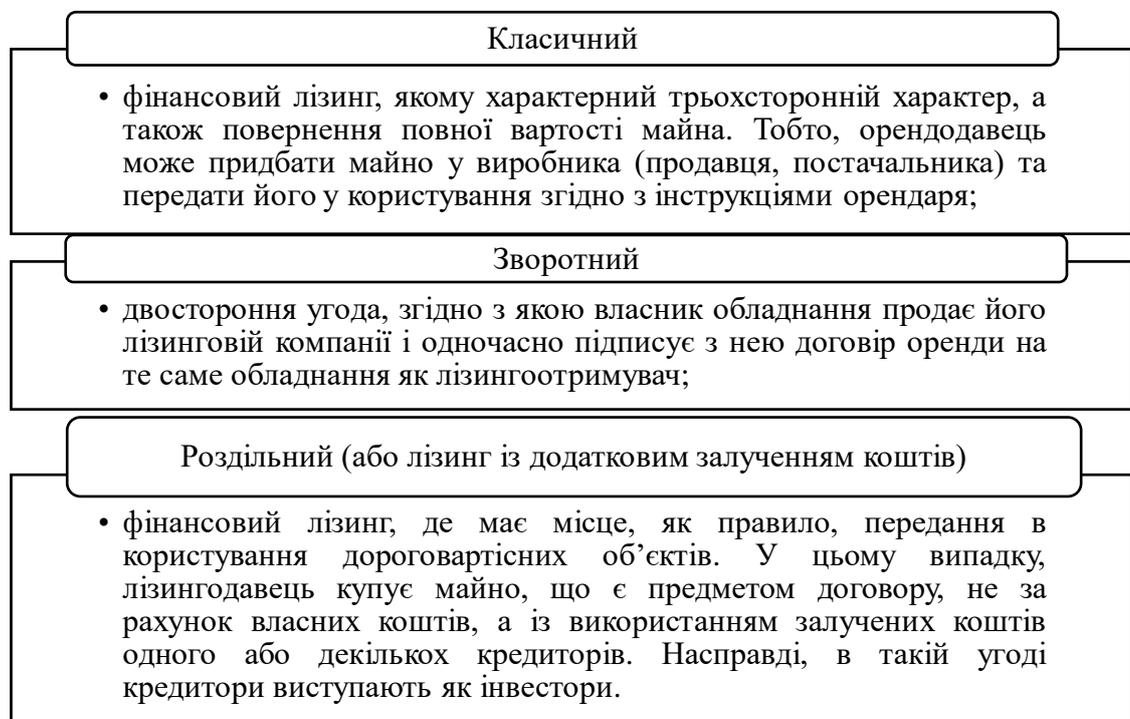

Рис. 1.1. Види фінансового лізингу

* Складено автором [16, с. 79]

За відношенням до лізингового майна, чистий лізинг являє собою використання орендованого майна за якого усі витрати які пов'язані з орендною діяльністю, та реалізацією прав економічної власності несе лізингоодержувач. Повний лізинг, вимагає від орендодавця обов'язкове комплексне обслуговування, ремонт та страхування орендованого майна, і витрати несе він сам. Характеристика часткового лізингу полягає у виконанні лізингодавцем окремих функцій з обслуговування майна.

Відповідно до намірів учасників, які беруть участь у лізингових операціях, терміновий (одноразовий) лізинг, передбачає передачу об'єкта в оренду один раз протягом певного періоду часу. Поновлювальний (револьверний) лізинг характеризується періодичною заміною обладнання по заявці орендатора на нове, більш сучасне обладнанням того ж роду, або на те обладнання, яке є необхідним лізингоодержувачу на підприємстві [16, с. 78].

За формою лізингових платежів, лізингові операції можуть оплачуватися грошовими платежами у грошовій формі, а також компенсаційними платежами. Ці платежі здійснюються у формі постачання товарів, які були вироблені на цьому обладнанні, або у формі надання інших послуг. Також, є лізинг зі змішаними платежами, в якому поєднуються компенсаційні та грошові форми оплати.

За методом нарахування лізингових платежів, фіксований метод являє собою загальну суму платежів, яка попередньо узгоджується сторонами договору, і нараховується рівними частинами протягом усього терміну угоди. Метод авансу полягає у тому, що лізингоотримувач під час укладання договору виплачує лізингодавцю передоплату яка попередньо узгоджується обома сторонами, а інша частини загальної суми оренди (за вирахуванням передоплати) нараховується та сплачується протягом строку дії договору. Для методу «мінімальних платежів» характерним є те, що загальний платіж включає: суму амортизації лізингового майна протягом усього періоду дії договору, виплату позикових коштів що використовуються орендодавцем,

комісійна винагорода й плата за додаткові послуги лізингодавця, передбачені договором.

Відповідно до способу фінансування, лізингові програми можуть оплачуватись за рахунок власних коштів при використанні власного капіталу, або за рахунок залучених коштів шляхом отримання лізингодавцем довгострокової позики в одного або у кількох кредиторів на суму близько 80% зданих в оренду активів, а також існує роздільний спосіб фінансування, в якому лізингодавець придбає об'єкт лізингу частково за рахунок власного капіталу і частково за рахунок позиченого [15, с. 92].

Розвиток лізингу для держави та суб'єктів господарювання є досить важливим. Саме використання лізингу впливає на активний розвиток підприємств шляхом оновлення основних засобів, переоснащення виробництва, впровадження нових технологій, внаслідок чого, підприємства можуть виробляти конкурентоспроможну, якісну продукцію, отримувати прибутки та сплачувати податки. Відповідно даних Європейської комісії, близько 50% підприємств малого та середнього бізнесу починають активно використовувати лізинг як джерело фінансування своєї діяльності.

Для підприємств лізинг має такі переваги:

1) проведення лізингу, надає можливість використовувати суб'єктам господарювання новітню техніку та впроваджувати нові технології по виробництву продукції. Якщо власник підприємства значно обмежений в коштах, щоб придбати основні засоби, то саме лізингові операції розширюють можливості до зростання виробничого потенціалу лізингоодержувачів;

2) мінімізація витрат які пов'язані з моральним старінням основних засобів, значно нижчою вартістю лізингових платежів порівняно з сумою яку потрібно виплачувати за операціями кредитування;

3) більш висока ступінь захисту інтересів лізингоодержувача, яка полягає у можливості випробувати об'єкт лізингу та повернути якщо він не

відповідає заявленим характеристикам, можливості повернення об'єкта лізингу при закінченні терміну дії угоди, тощо.

Держава повинна підтримувати організації які надають послуги лізингу тому, що він є ефективним механізмом залучення довгострокових інвестиційних ресурсів у реальний сектор економіки, що є перспективним напрямком для її розвитку у подальшому.

1.2. Суб'єкти та об'єкти операцій на ринку фінансового лізингу

Ринок фінансового лізингу – це сукупність суб'єктів лізингу та система економічних відносин між ними у сфері здійснення лізингодавцями господарської діяльності з реалізації лізингових послуг. Він є складовою ринку фінансових послуг і важливе значення тут має державне регулювання, яке передбачає обов'язкове страхування та контроль за забезпеченням фінансової стійкості лізингових компаній [17, с. 30].

Основними складовими ринку фінансового лізингу є суб'єкти та об'єкти лізингових операцій. Відповідно до Закону України «Про фінансовий лізинг», на ринку лізингових послуг функціонують такі суб'єкти [2]:

- 1) лізингодавець;
- 2) лізингоодержувач;
- 3) продавець (постачальник);
- 4) інші юридичні або фізичні особи.

Лізингодавець – це юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу [2] .

Лізингодавцем можуть бути:

- 1) комерційні лізингові компанії, засновані банками, або безпосередньо самі комерційні банки, в більшості випадків їх спрямованість полягає у наданні стандартних лізингових послуг широкому колу клієнтів. Як правило, банки не тільки надають кошти на діяльність дочірніх підприємств,

але й активно надають їм клієнтів які звертаються в банк за оформленням кредиту на придбання основних засобів;

2) комерційні лізингові компанії, які створюються за галузевою чи виробничою ознаками. Галузеві лізингові компанії спрямовані на обслуговування підприємств певної галузі;

3) напівкомерційні лізингові компанії, які можуть бути створені державними та муніципальними органами для підтримки малого та середнього бізнесу. Дані компанії і можуть фінансуватися частково або повністю за рахунок відповідного бюджету. Особливість даного типу компаній полягає в жорсткій спрямованості на укладення договорів лізингу із певними типами клієнтів. Ці компанії пропонують більш привабливі умови лізингових договорів, ніж умови які запропоновані комерційними лізинговими компаніями, але доступність їхніх послуг є дуже обмеженою;

4) лізингові компанії, які створюються вітчизняними виробниками обладнання. Цей тип компаній-лізингодавців створений для залучення корпоративних клієнтів, які мають можливість придбати велику кількість обладнання, яке вироблене відповідним підприємством;

5) іноземні компанії, які постачають обладнання, транспортні засоби та технології, копіювальне обладнання, офісне обладнання та іноді і поліграфічне обладнання. Вони використовують лізинг як інструмент продажу продукції. Але за рахунок насичення ринку та посилення конкуренції вони були змушені створити лізингові компанії;

б) міжнародні лізингові компанії, основною мета діяльності яких полягає у фінансуванні продажів устаткування зарубіжних постачальників для вітчизняних підприємств та іноземних фірм, які працюють на території України.

Лізингоодержувач – фізична особа, фізична особа-підприємець або юридична особа, яка відповідно до договору фінансового лізингу отримує від лізингодавця об'єкт фінансового лізингу у володіння та користування [2].

Продавець (постачальник) – фізична особа або юридична особа, в якій лізингодавець набуває у власність майно (об'єкт фінансового лізингу) для подальшої передачі лізингоодержувачу на підставі договору фінансового лізингу [2].

Інші юридичні або фізичні особи, які є сторонами багатостороннього договору лізингу, – це дилери, брокери, комісіонери, маклери, страхові і сервісні компанії та інші [2].

Лізинговий брокер – це фізична або юридична особа яка є самостійним об'єктом на лізинговому ринку. Його діяльність характеризується повним аналізом ринку лізингових послуг, підтримування ділових зв'язків з постачальниками та компаніями, які реалізують доставки вантажів. Брокер покращує та прискорює взаємодію між учасниками договору лізингу.

Лізинговим дилером може бути юридична особа або компанія, яка купує необхідне обладнання, товари, транспорт, та займається їх продажем, і діє від свого імені та за свій рахунок.

Комісіонер – посередник, який може укласти угоди лізингу від свого імені, але все оплачується клієнтом. При перевищенні своїх повноважень, комісіонер може відповідати за збитки. Діяльність маклера полягає у тому, що він зводить сторони які зацікавлені у лізинговій угоді, але сам маклер в угоді участі не бере, але якщо сторони офіційно схвалюють, то він може укласти угоди.

Страховання лізингових операцій здійснюється страховими компаніями, і це дозволяє упорядкувати фінансові і юридичні відносини між учасниками лізингової угоди. Страховання дозволяє захистити майно лізингодавця і лізингоотримувача якщо буде разі втрата або пошкодження об'єкта лізингу на будь-якому етапі здійснення лізингової операції – з моменту поставки предмета лізингу продавцем (постачальником) до моменту закінчення терміну дії угоди лізингу. За лізинговою угодою, страхування може здійснюватися за такими напрямками [18]:

- 1) страхування майна, яке передане в лізинг;

- 2) страхування майна на термін його транспортування;
- 3) страхування відповідальності лізингодавця.

Вивчення взаємозалежності основних учасників ринку фінансового лізингу свідчить, що між ними існує прямий і опосередкований зв'язок. Лізингові компанії, формуючи пропозицію на ринку лізингових послуг, є основною складовою розвитку сучасної лізингової індустрії. Банківські установи беруть активну участь у формуванні ціни на лізингові послуги шляхом кредитування лізингодавців. А державні органи, стимулюючи лізинговий сектор податковими пільгами, можуть значно перевищити недоотримання податкових надходжень до бюджету одержаними доходами від суміжних виробничих галузей (рис. 1.2).

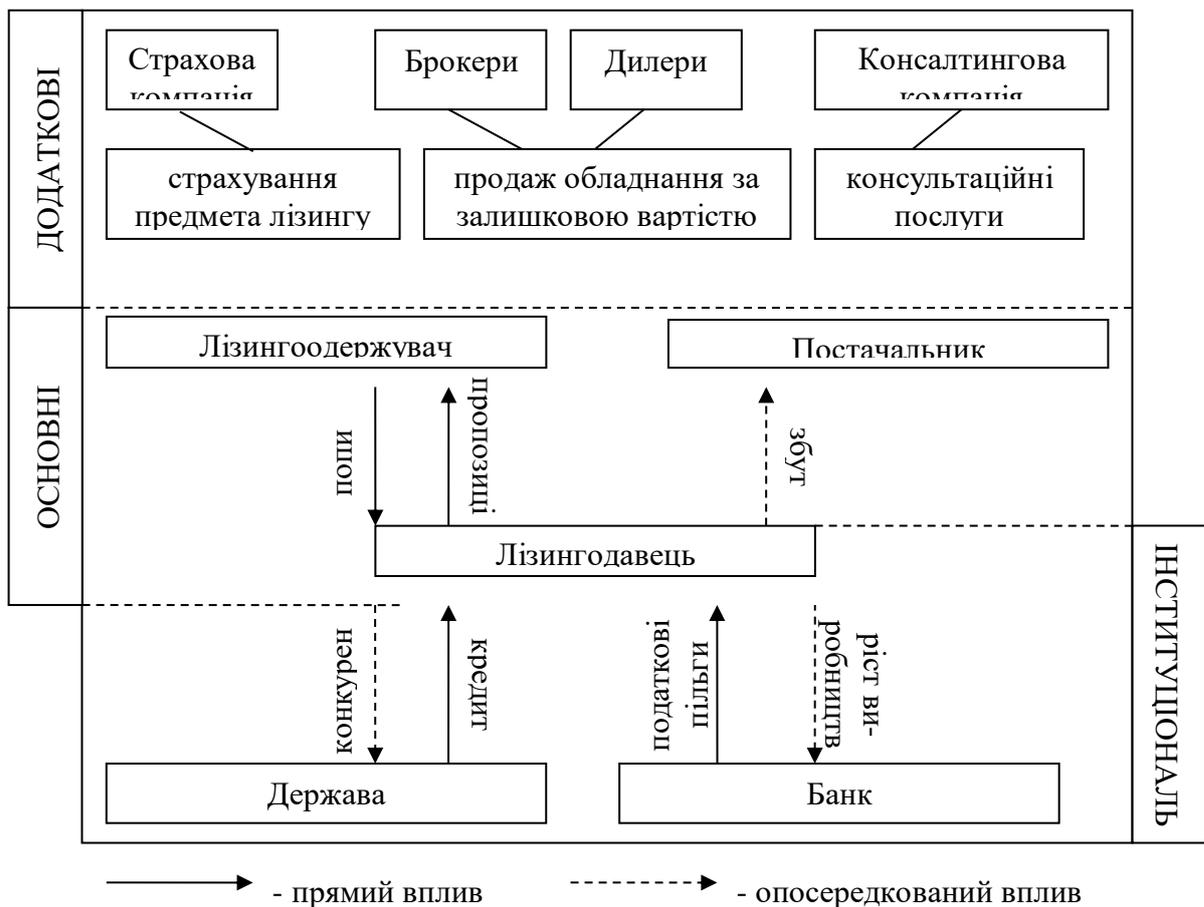

Рис. 1.2. Взаємодія та взаємозалежність учасників ринку фінансового лізингу

*Складено автором

Згідно з Законом України «Про фінансовий лізинг», лізингодавець і лізингоодержувач мають відповідні права та обов'язки, яких вони повинні дотримуватись.

Лізингодавець має право [2]:

- 1) інвестувати на придбання предмета лізингу як власні, так і залучені та позичкові кошти;
- 2) здійснювати перевірки дотримання лізингоодержувачем умов користування предметом лізингу та його утримання;
- 3) відмовитися від угоди лізингу у випадках, передбачених угодою лізингу або законом;
- 4) вимагати розірвання угоди та повернення предмета лізингу у передбачених законом та угодою випадках;
- 5) стягувати з лізингоодержувача прострочену заборгованість у безспірному порядку на підставі виконавчого напису нотаріуса;
- 6) вимагати від лізингоодержувача відшкодування збитків відповідно до закону і угоди;
- 7) вимагати повернення предмета лізингу та виконання грошових зобов'язань за угодою сублізингу безпосередньо йому в разі невиконання чи прострочення виконання грошових зобов'язань лізингоодержувачем за угодою лізингу.

Лізингодавець зобов'язаний [2]:

- 1) у передбачені договором строки надати лізингоодержувачу предмет лізингу у стані, що відповідає його призначенню та умовам договору;
- 2) попередити лізингоодержувача про відомі йому особливі властивості та недоліки предмета лізингу, що можуть становити небезпеку для життя, здоров'я, майна лізингоодержувача чи інших осіб або призводити до пошкодження самого предмета лізингу під час користування ним;
- 3) відповідно до умов договору своєчасно та у повному обсязі виконувати зобов'язання щодо утримання предмета лізингу;

4) відшкодувати лізингоодержувачу витрати на поліпшення предмета лізингу, на його утримання або усунення недоліків у порядку та випадках, передбачених законом та/або договором;

5) прийняти предмет лізингу в разі дострокового розірвання договору лізингу або в разі закінчення строку користування предметом лізингу.

Лізингоодержувач має право [2]:

1) обирати предмет лізингу і продавця або встановити специфікацію предмета лізингу і доручити вибір лізингодавцю;

2) відмовитися від прийняття предмета лізингу, який не відповідає його призначенню та/або умовам угоди, специфікаціям;

3) вимагати розірвання угоди лізингу або відмовитися від неї у передбачених законом та угодою лізингу випадках;

4) вимагати від лізингодавця відшкодування збитків, які завдані невиконанням або неналежним виконанням умов договору лізингу.

Лізингоодержувач зобов'язаний [2]:

1) прийняти предмет лізингу та користуватися ним відповідно до його призначення та умов договору;

2) відповідно до умов договору своєчасно та у повному обсязі виконувати зобов'язання щодо утримання предмета лізингу, підтримувати його у справному стані;

3) своєчасно сплачувати лізингові платежі;

4) надавати лізингодавцеві доступ до предмета лізингу і забезпечувати можливість здійснення перевірки умов його використання та утримання;

5) письмово повідомляти лізингодавця, а в гарантійний строк і продавця предмета, про всі випадки виявлення несправностей предмета лізингу, його поломок або збоїв у роботі;

6) письмово повідомляти про порушення строків проведення або не проведення поточного чи сезонного технічного обслуговування та про будь-які інші обставини, що можуть негативно позначитися на стані предмета лізингу, негайно, але у будь-якому разі не пізніше другого робочого дня після

дня настання вищезазначених подій чи фактів, якщо інше не встановлено договором;

7) у разі закінчення строку лізингу, а також у разі дострокового розірвання договору лізингу і в інших випадках дострокового повернення предмета лізингу – повернути предмет лізингу у стані, в якому його було прийнято у володіння, з урахуванням нормального зносу, або у стані, який обумовлений в угоді.

Об'єктом лізингу може бути будь-яке майно, яке відноситься до основних засобів, як рухоме, так і нерухоме:

1) об'єктами лізингу рухомого майна є транспортні засоби (вантажні та легкові автомобілі, літаки, вертольоти, судна, будівельна техніка, верстати, засоби обчислювальної техніки, інше виробниче обладнання, механізми та прилади);

2) об'єктами лізингу нерухомого майна є будівлі та споруди виробничого призначення.

Земельні об'єкти та інші природні об'єкти, єдиний майновий комплекс підприємства та окремі його структурні підрозділи (філії, цехи, відділи) не можуть бути об'єктом лізингу. Майно, що перебуває в державній або комунальній власності та щодо якого немає заборони передачі в користування або володіння, може бути передано в лізинг у порядку, установленому законом «Про фінансовий лізинг» [2].

Після укладання угоди лізингу, об'єкт передається лізингоодержувачу для користування на термін, який обумовлений сторонами договору. Отримавши об'єкт лізингу у тимчасову власність, лізингоодержувач зобов'язується утримувати його протягом усього терміну перебування об'єкта лізингу в його користуванні а також, лізингоодержувач повинен підтримувати його у справному стані, нести витрати на його утримання, які пов'язані з його використання, технічним обслуговуванням, ремонтом. Важливою умовою в користуванні та розпорядженні об'єктом лізингу є те,

що до припинення угоди він не може бути переданий лізингоодержувачем в розпорядження третім особам.

Згідно з законом України «Про фінансовий лізинг», лізингоодержувач може нести правові наслідки внаслідок поліпшення об'єкта лізингу [2]:

1) лізингоодержувач має право покращити річ, яка є предметом угоди лізингу, лише за згодою лізингодавця;

2) якщо покращення предмета лізингу було здійснене без дозволу лізингодавця, то лізингоодержувач має право вилучити здійснені ним поліпшення за умови, що такі поліпшення можуть бути відділені від предмета лізингу без шкоди для нього;

3) якщо покращення речі було зроблено за згодою лізингодавця, то лізингоодержувач має право на відшкодування вартості необхідних витрат або на зарахування їх вартості у рахунок лізингових платежів.

Лізингові операції, що здійснюються на ринку фінансового лізингу, характеризуються певними ознаками, серед яких варто зазначити [19, с. 134]:

1) лізингодавець є фінансуючою організацією, яка купує у продавця лізингове майно на умовах його передачі в лізинг лізингоодержувачу;

2) право вибору продавця лізингового майна (об'єкта лізингу) ще до укладання договору купівлі-продажу належить лізингоодержувачу, якщо інше не передбачено договором;

3) сума лізингових платежів за весь період лізингу повинна включати повну (або близьку до неї) вартість лізингового майна за цінами на момент укладення договору;

4) майно, передане в лізинг, протягом всього строку дії лізингового договору є власністю лізингодавця, за винятком майна, придбаного лізинговою компанією за рахунок державних коштів;

5) у лізинговому договорі може бути передбачене право викупу лізингового майна лізингоодержувачем до закінчення або після закінчення строку договору;

б) за домовленістю сторін, у лізинговому договорі може бути передбачена прискорена амортизація лізингового майна.

Основними принципами проведення лізингових операцій на ринку лізингу є [20, с. 118]:

- 1) платність (лізингоодержувачу для користування, за певну плату надається майно);
- 2) терміновість (лізингодавець зобов'язаний передати майно орендарю у визначений у договорі термін);
- 3) окупність (лізингоодержувачу необхідно покрити всі витрати лізингодавця на купівлю обладнання та передачу його в користування);
- 4) прибутковість (сторони лізингової угоди, в результаті своєї діяльності, повинні отримати прибуток);
- 5) цільове призначення та конкретність;
- 6) розмежування функцій власника й користувача об'єкта лізингу (лізингодавець зберігає право власності на майно яке надане в оренду, а лізингоодержувачу надається право на його використання виробничому процесі і отримання прибутку);
- 7) рівноправність сторін та добровільність відносин;
- 8) продовження дії договору лізингу в разі зміни власника майна;
- 9) інноваційність та економічність;
- 10) повернення майна та права викупу майна лізингоодержувачем;
- 11) майнова відповідальність тощо.

Фінансовою основою операцій на ринку лізингових послуг є лізингові платежі. У світі застосовують два підходи до визначення їх сум [21]:

- 1) сума лізингових платежів покриває витрати на купівлю предмета лізингу, а також інші можливі витрати лізингодавця (Австрія, Бельгія, Іспанія, Італія, Люксембург, Німеччина, Нова Зеландія, Польща, Росія, Сінгапур, Франція);
- 2) розмір лізингових платежів не повинен бути меншим за величину, встановлену у відсотковому відношенні до первісної вартості основного

засобу (в Австралії, Великобританії, Гонконзі, Ірландії, Канаді, Нідерландах, США, Україні, Японії використовується 90-відсоткове відношення, що дістало назву «90%-й тест»).

Таким чином, ринок фінансового лізингу є формою впровадження дієвих інструментів фінансування капіталовкладень підприємств. Він сприяє взаємодії між суб'єктами господарювання для отримання нового та сучасного обладнання, відіграючи тим самим важливу роль у розвитку національної економіки.

1.3. Організаційно-правові основи функціонування ринку фінансового лізингу

На сьогодні, ринок лізингу активно розвивається, наша держава має великий потенціал, щоб збільшити, залучити та вкласти інвестицій в розвиток економіки, використовуючи при цьому ринок лізингу.

Ринок фінансового лізингу на законодавчому рівні регулюються такими правовими документами (рис.1.3).

Ці законодавчі акти визначають загальні правові особливості лізингової діяльності, механізм державного регулювання фінансового лізингу як фінансової послуги, порядок оподаткування лізингових операцій, а також правила здійснення цієї діяльності.

Держава повинна активно впливати на ринок лізингу, коригуючи умови інвестиційної діяльності та контролюючи законність лізингового бізнесу.

Державний нагляд за фінансовим лізингом – це комплексний захід, який здійснюється державою (у цьому процесі важливо забезпечити надійну правову базу) для регулювання, контролю та нагляду за ринком лізингу та запобігання зловживанням та протиправній поведінці в цій сфері. Як і в будь-якій іншій галузі, закони та нормативні акти у галузі лізингових відносин використовуються для встановлення чітких правил та регулювання відносин між суб'єктами лізингових відносин.

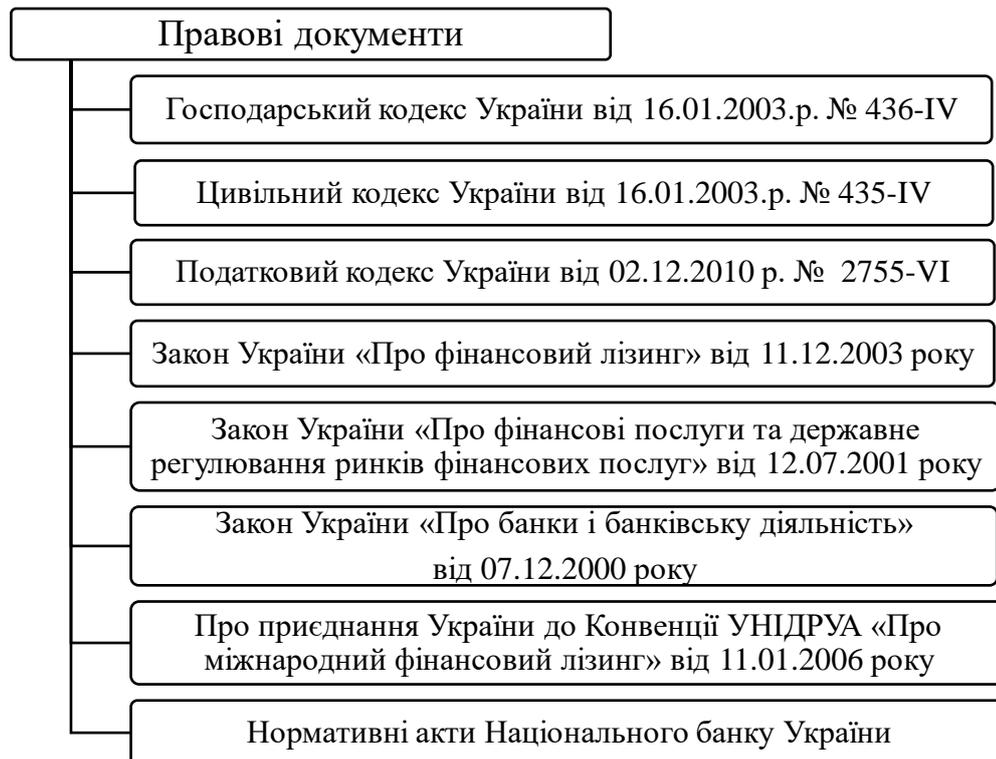

Рис. 1.3. Правові документи, які регулюють ринок фінансового лізингу

* Складено автором [22, 23, 24, 2, 25, 26, 27, 28]

Розвиток українського ринку орендних послуг вимагає чіткого та несуперечливого законодавства. На жаль, законодавче регулювання ринку лізингу в Україні далеко не досконале. Норми правових актів часто суперечать одна одній. Існують різні методи тлумачення поняття «лізинг», його класифікації та функції, правового статусу орендодавця та методологічних недоліків визначення предмета та об'єкта оренди у податковому та цивільному законодавстві.

Загальне поняття лізингу наведено в ч. 1 ст. 292 Господарського кодексу України, а саме: «Лізинг – це господарська діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні за договором лізингу однією стороною (лізингодавцем) у виключне користування другій стороні (лізингоодержувачу) на визначений строк майна, що належить лізингодавцю або набувається ним у власність (господарське відання) за дорученням чи погодженням лізингоодержувача у

відповідного постачальника (продавця) майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів» [22].

У даній статті 292 Господарського кодексу України містяться положення про види та форми лізингу, але без визначення даних понять. Відповідно, лізинг може бути двох видів, а саме – оперативний та фінансовий, відповідно форми здійснення може бути пайовим, зворотним, міжнародним, тощо [22].

Що стосується Цивільного кодексу України, то тут більше уваги спрямовано на договір лізингу, його предмет, а також відповідальність постачальника предмета лізингу. Кодекс встановлює правову систему лізингу як окремі договірні зобов'язальні відносини, що опосередковують передачу майна у тимчасове користування. Відповідно до глави 58 Цивільного кодексу України, лізинг – це різновид договірної оренди (оренди) разом із земельною ділянкою, будівлею чи іншою спорудою, прокатом транспортних засобів та орендою (орендою) [23].

У статті 806 Цивільного кодексу України характеризується договір лізингу, згідно якого лізингодавець передає лізингоодержувачеві майно у користування, яке належить лізингодавцю на праві власності і було набуте ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі) [23].

У статті 807 визначений предмет угоди лізингу, ним може бути неспоживна річ, яка має певні ознаки і віднесена до основних засобів, відповідно законодавства. Але не можуть бути предметом лізингової угоди земельні ділянки та інші природні об'єкти [23].

У статті 808 розкривається відповідальність постачальника предмету лізингової угоди, згідно якої, постачальник несе відповідальність перед лізингоодержувачем якщо порушує зобов'язання відповідно якості,

справності предмета лізингу, його доставки, безкоштовного усунення недоліків в його роботі, приведення предмета договору в дію. Згідно договору між лізингоодержувачем та продавцем предмета лізингу, технічне обслуговування майна яке було передане в оренду, здійснює продавець [23].

У Податковому кодексі України розкривається сутність лізингової операції, визначаються її види, а також умови, згідно з якими лізинг є фінансовим.

У статті 14.1.97. Податкового кодексу, визначення лізингова операція трактується як господарська операція, яка здійснюється фізичною чи юридичною особою (орендодавцем), яка передбачає надання основних засобів у користування іншим фізичним чи юридичним особам (орендарям) за відповідну плату та на визначений термін. В даній статті визначаються певні умови які характерні для фінансового лізингу [24]:

1) орендарю об'єкт лізингу передається у користування на термін, протягом якого амортизується не менш як 75 відсотків його первісної вартості а орендар зобов'язаний на підставі угоди лізингу та протягом строку її дії придбати об'єкт лізингу з наступним переходом права власності від орендодавця до орендаря за ціною, яка визначена у такій угоді лізингу;

2) залишкова вартість об'єкта лізингу на момент закінчення дії лізингового договору, передбаченого таким договором, становить не більш як 25 відсотків первісної вартості ціни такого об'єкта лізингу, що діє на початок строку дії лізингового договору, сума лізингових (орендних) платежів з початку строку оренди дорівнює первісній вартості об'єкта лізингу або перевищує її;

3) майно, що передається у фінансовий лізинг, виготовлене за замовленням лізингоотримувача (орендаря) та після закінчення дії лізингового договору не може бути використаним іншими особами, крім лізингоотримувача (орендаря), виходячи з його технологічних та якісних характеристик.

Згідно статті 187.6 Податкового кодексу, датою виникнення податкових зобов'язань орендодавця (лізингодавця) для операцій фінансової оренди (лізингу) є дата фактичної передачі об'єкта фінансової оренди (лізингу) у користування орендарю (лізингоотримувачу). До загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку включається дохід від надання майна в лізинг, оренду або суборенду (стаття 164.2.5.) [24].

У статті 185 зазначено, що об'єктом оподаткування є операції платників податку з безоплатної передачі та з передачі права власності на об'єкти застави позичальнику (кредитору), на товари, що передаються на умовах товарного кредиту, а також з передачі об'єкта фінансового лізингу в користування лізингоотримувачу [24].

Діяльність на ринку фінансового лізингу здійснюється шляхом укладання відповідних договорів. Відповідно до статті 806 Цивільного кодексу України, договір лізингу – це цивільно-правовий договір, відповідно якого одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) у користування майно, яке належить лізингодавцю на праві власності і було набуто ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний термін та за відповідно встановлену плату [23].

Реалізація лізингової угоди між суб'єктами господарювання передбачає виконання таких дій:

- 1) підготовка та обґрунтування лізингової угоди;
- 2) відповідне юридичне оформлення лізингової угоди згідно з вимогами чинного законодавства;
- 3) здійснення контролю щодо виконання лізингової угоди суб'єктами господарювання.

Перший етап, що являє собою підготовку лізингової угоди, є досить важливим тому, що саме на цьому етапі потрібне детальне вивчення всіх умов і певних особливостей кожного із суб'єктів господарювання.

Договір оренди набирає чинності з дати підписання і приймання обладнання та діє протягом терміну, який зазначений в угоді. Відповідно до договору фінансового лізингу, лізингодавець зобов'язується отримати право власності на майно у продавця (постачальника) відповідно до специфікацій та умов, які визначені лізингоодержувачем, і передати його лізингоодержувачу для користування протягом певного періоду не менше одного року за фіксовану плату.

Лізингові операції можуть здійснюватися на підставі укладених трьохсторонніх та багатосторонніх угод, які в схематичному вигляді зображені на рисунках 1.4 і 1.5.

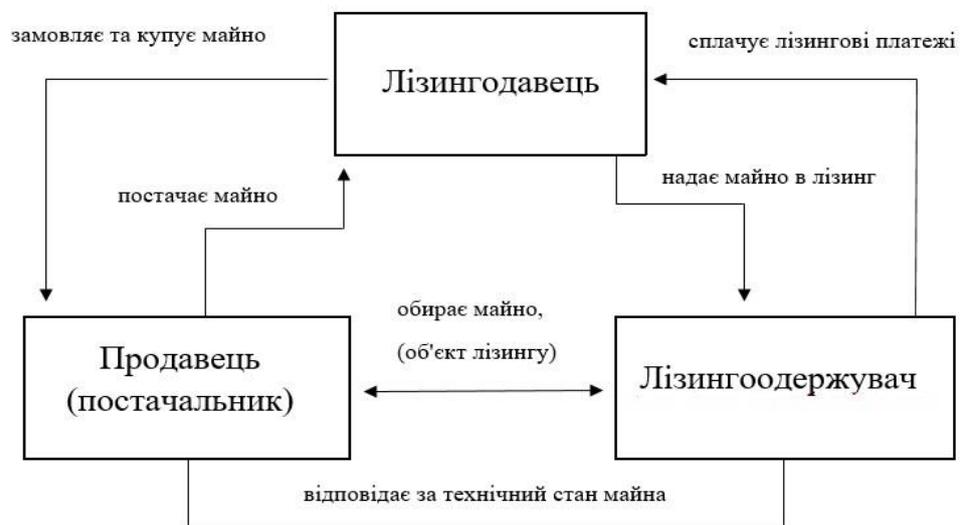

Рис. 1.4. Схема дії трьохстороннього договору фінансового лізингу

* Складено автором [29]

Рис. 1.5. Схема дії багатостороннього договору фінансового лізингу

* Складено автором [29]

Отже, лізингодавець виступає посередником, який закуповує об'єкти лізингу, метою якого є передача їх у користування та отримання прибутку. Після закінчення терміну угоди, відповідно до умов останнього, майно може перейти у власність лізингоотримувача або повернутися лізингодавцеві.

Головним документом який визначає правові аспекти в лізинговій діяльності є Закон України «Про фінансовий лізинг» затверджений Верховною Радою України від 11.12.2003 № 1381-IV [2].

Закон України «Про фінансовий лізинг» містить загальні правові та економічні засади тільки фінансового лізингу. Згідно його ст. 1 фінансовий лізинг – це вид цивільно-правових відносин, які виникають із угоди фінансового лізингу. Тут очевидно дві конструкції лізингу: договірна і операційна. І це при тому, що ці правові відносини оформлюються договором [2].

Закон України «Про фінансовий лізинг» в цілому базується лише на цивільному законодавстві, і забезпечення договірних відносин переважно є його предметом. Необхідно здійснювати регулювання лізингової діяльності як різновиду господарської діяльності, особливо як інвестиційної діяльності, яка здійснюється учасниками ринку фінансових послуг.

В статті 4 даного закону розкриваються суб'єкти які здійснюють лізингові операції на ринку лізингу: лізингодавець, лізингоодержувач, продавець (постачальник), інші юридичні або фізичні особи. Лізингодавець та лізингоодержувач мають певні права та обов'язки які вказуються в статтях 10 і 11 закону, і яких вони повинні обов'язково дотримуватись [2].

У законі розкрито сутність предмету лізингу і його утримування. Предметом лізингу може бути неспоживна річ яка має певні індивідуальні ознаки та віднесена до законодавства до основних фондів (стаття 3) [2]. Утримування предмета лізингу здійснюється лізингоодержувачем протягом усього терміну його використання (стаття 14).

Відповідно до Закону України «Про фінансовий лізинг», лізингодавцем може бути лише юридична особа. Це обмеження стосується лише відносин за договором фінансової оренди, що є його особливістю. Юридичні особи, які не є фінансовими установами відповідно до свого правового статусу, мають право загалом надавати послуги фінансового лізингу. Однак систематичне надання фінансових послуг передбачає реєстрацію юридичних осіб які надають послуги фінансового лізингу. Ще одним підтвердженням права власності на лізингову діяльність та послуги фінансового лізингу на фінансовому ринку є прийняття нормативно-правових актів, що визначають вимоги щодо здійснення заходів фінансового нагляду юридичними особами, які за своїм статусом не є фінансовими установами, але надають фінансові послуги [30, с. 189].

За користуванням майном лізингодавця, лізингоодержувач сплачує відповідні платежі, сума яких вказується в угоді лізингу, і сплата яких відбувається у порядку який встановлений в угоді. Відповідно статті 16 даного закону, лізингові платежі можуть включати: суму коштів яка може відшкодувати частину вартості майна яке передане в лізинг, платіж який може бути винагородою для лізингодавця за отримане майно у лізинг, компенсацію відсотків за кредитом, а також інші витрати орендодавця які пов'язані з виконанням угоди лізингу [2].

Згідно з Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», проведення лізингових операцій є фінансовими послугами (стаття 4), які надаються фінансовими установами, і можуть надаватися фізичними особами-підприємцями, якщо це передбачено законом (стаття 5). У законі охарактеризовані умови для створення та діяльності фінансових установ які можуть здійснювати лізингові операції. Юридична особа, яка хоче займатися діяльністю з надання лізингових послуг, зобов'язана звернутися до органу який здійснює регулювання ринків фінансових послуг, протягом тридцяти календарних днів з дати державної реєстрації для включення її до державного реєстру фінансових установ. Також для здійснення лізингових операцій, юридична особа повинна отримати ліцензію (стаття 7) [25].

При укладанні договору про надання послуг фінансового лізингу, він повинен містити певні реквізити, і укладатися у письмовій формі, або у вигляді електронного документа, створеного згідно з вимогами, визначеними Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» (стаття 6) [31].

Згідно із статтею 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність», однією з банківських операцій є проведення лізингу. Банки мають право проводити операції по здійсненню лізингу на підставі банківської ліцензії Національного банку України [26].

Важливою подією для розвитку фінансового лізингу стало приєднання України 11 січня 2006 року до Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг, яка відбулась 28 травня 1988 року в м. Оттаві [27]. Прийняття даного Закону створило додаткові можливості у сфері інвестиційної, лізингової діяльності, та сприяло технологічному переозброєнню народного господарства України.

Слід відзначити, що саме прийняття окремої Конвенції про міжнародний фінансовий лізинг може вважатись підтвердження існування окремого правового інституту – лізингу. Також, Конвенція впроваджує

розуміння лізингу як тристоронньої угоди, яка в свою чергу складається з договору лізингу і договору купівлі-продажу. У більшості держав, характерною особливістю лізингу є право викупу предмету лізингу після закінчення договору, але Конвенція, визначено, що право викупу буде застосовуватись тільки якщо лізингоодержувач матиме фінансову можливість щоб його здійснити.

Що стосується предмету лізингу, то Конвенція не застосовується до предметів, які передбачені переважно для особистого, сімейного чи побутового використання. Оригінальним чином вирішене питання щодо застосування Конвенції в тому випадку, коли обладнання стало постійною приналежністю земельної ділянки або її невід'ємною частиною. В цьому випадку Конвенція не припинить своєї дії. Компроміс полягає в тому, що факт постійної приналежності земельної ділянки вирішується безпосередньо за правом держави, на території якої ця ділянка знаходиться. Конвенція також застосовується і щодо сублізингу, у статті 2 передбачено, що щодо кожної операції, яка стосується одного і того ж обладнання і є операцією фінансового лізингу, Конвенція застосовується так, ніби особа, у якої перший лізингодавець придбав обладнання, є постачальником, і ніби угода, за якою таким чином було придбане обладнання, є угодою поставки. Окрім того, Конвенція розглядає можливість лізингодавця передавати свої права на обладнання, а також права за договором лізингу, що відповідно поширює дію Конвенції і на пайовий лізинг [32].

Державним органом який регулював ринок фінансового лізингу була Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг). Комісія була створена 23 листопада 2011 року, але від 30 червня 2020 року, її було ліквідовано згідно з Указом Президента України № 259/2020 «Про припинення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» [33].

З 1 липня 2020 року повноваження щодо регулювання та нагляду лізингової діяльності були передані Національному банку України згідно

Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [25].

Отже, що в Україні діє велика кількість законодавчих нормативних актів, які створені щоб регулювати відносини, які виникають на ринку фінансового лізингу. Для створення стабільного ринку лізингових послуг в Україні необхідно усунути суперечності з приводу регулювання основних принципів лізингової діяльності. На цьому етапі розвитку ринку лізингових послуг правова складова національного нагляду має вирішальний вплив на формування лізингового механізму та розвиток його системи.

Таким чином, потрібно вдосконалювати регулювання відносин між суб'єктами господарювання на ринку лізингу і проведення лізингових операцій, шляхом вдосконалення законодавчої та нормативної бази щодо лізингового нагляду, та усунення існуючих законодавчих прогалин.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ РИНКУ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ В УКРАЇНІ

2.1. Діагностика тенденцій розвитку ринку фінансового лізингу в Україні

Ринок фінансового лізингу у нашій країні пройшов тривалий шлях становлення і розвитку. В Україні лізингові послуги стали відомими з 1963 року, на той час вони були новим економічним явищем, становлення якого відбувалось достатньо повільно. Саме тоді було затверджено та введено в дію Цивільний кодекс УРСР, який регулював відносини майнового найму (оренди) [34].

У 1991 році був прийнятий Закон УРСР «Про банки і банківську діяльність» [35], згідно з яким банкам було дозволено здійснювати таку операцію, як «придбання за власні кошти засобів виробництва для передачі їх в оренду».

16 грудня 1997 року було ухвалено Закон України «Про лізинг» [36]. Він мав на меті врегулювати орендні відносини в країні та максимально наблизити їх до міжнародних стандартів, він фактично уможливував розвиток фінансового лізингу в Україні. У цьому законі лізинг було охарактеризовано як підприємницьку діяльність, що спрямована на інвестування; лізингоодержувачем мав можливість бути тільки суб'єкт підприємницької діяльності; відповідно до співвідношення терміну угоди та строку амортизації предмета лізингу відбувалось віднесення лізингу до фінансового або до оперативного; зазначалося, що після закінчення строку договору фінансового лізингу предмет договору обов'язково переходив у власність лізингоодержувачу, та регламентувалися інші умови.

У червні 1997 року було засновано Всеукраїнську асоціацію лізингу «Укрлізинг», до якої увійшло 16 лізингових компаній. 5 жовтня 1997 року

Всеукраїнська асоціація лізингу «Укрлізинг» була прийнята членом Європейської федерації національних лізингових асоціацій – LEASEUROPE.

Новим поштовхом для розвитку лізингових відносин стало прийняття у 2003 році закону «Про фінансовий лізинг» [2] при цьому попередній закон втратив чинність. Отже, період з 1997 року по 2003 рік можна охарактеризувати як час формування та організаційно-правового становлення ринку лізингу в Україні.

2004 рік – перша половина 2008 року – це період стрімкого зростання внутрішнього лізингового ринку нашої держави. У цей період економічна ситуація в країні була стабільною, і стрімкий розвиток банківського ринку позитивно позначився на поширенні та популяризації лізингу як інструменту фінансування інвестицій для вітчизняних підприємств. Одночасно, у цей період спостерігався значний приплив іноземного капіталу на вітчизняний лізинговий ринок, коли банки з іноземним капіталом створювали дочірні лізингові компанії.

У цей період було створено 12 дочірніх лізингових компаній. Дочірні лізингові структури засновували й банки з українським капіталом, зокрема: ТОВ «Приват-лізинг» стало засновником ПАТ КБ «ПриватБанк»; ТОВ «Лізингова компанія «Контрактова» – АБ «Діамантбанк»; ЗАТ «Правекс-лізинг» – ПАТ КБ «Правекс-Банк». Але про діяльність дочірніх лізингових компаній вітчизняних банків практично немає жодної інформації, тому що ці компанії не входять в Асоціацію «Об'єднання лізингодавців України» і таким чином не надають інформацію про власну діяльність [37, с. 117].

Світова фінансово-економічна криза, а також воєнно-політичні події в Україні 2013-2014 років негативно позначилися на розвитку ринку фінансового лізингу, збільшивши ризики, фінансові витрати та загальну фінансову нестабільність. Утім, до 2017 році ринок лізингу не тільки повністю відновився, але і почав активно розвиватися.

4 лютого 2021 року Верховна Рада України ухвалила Закон № 1201-ІХ «Про фінансовий лізинг» [12], який виводить надання лізингових послуг на

якісно новий рівень, та передбачає покращення державного регулювання ринку фінансового лізингу.

Тенденції розвитку вітчизняного ринку фінансового лізингу доцільно, насамперед, розглянути на основі інформації, що раніше надавалася до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, а зараз акумулюється Національним банком України як регулятором небанківського фінансового ринку. Таку інформацію про свою діяльність подають фінансові компанії, які, крім фінансового лізингу, можуть надавати і інші фінансові послуги, а також лізингодавці-юридичні особи, які не є фінансовими установами, але саме на них припадає основна частка фінансового лізингу.

На рисунку 2.1 відображена динаміка кількості основних учасників вітчизняного ринку фінансового лізингу протягом 2016-2020 років.

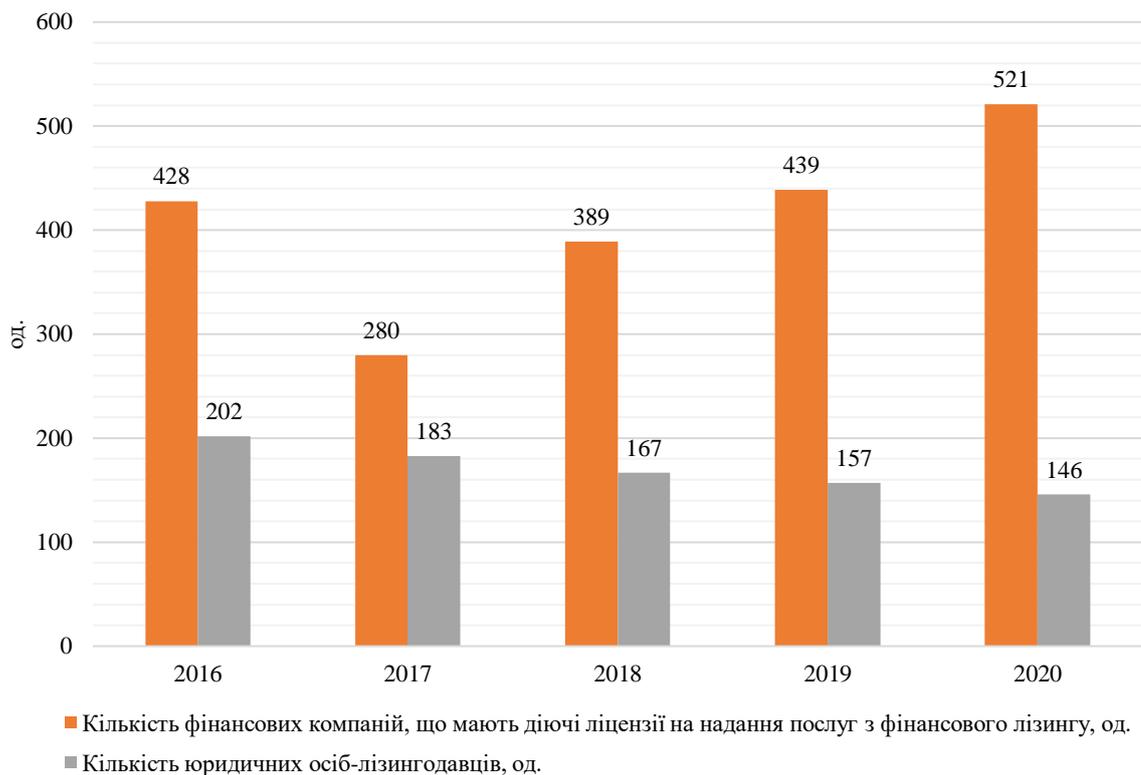

Рис. 2.1. Динаміка кількості основних учасників ринку фінансового лізингу в Україні протягом 2016-2020 років

* Складено автором [38]

Відповідно до даних рисунку 2.1, можна спостерігати тенденцію до збільшення кількості фінансових компаній, які мають ліцензію на здійснення лізингової діяльності, крім 2017 року, коли кількість таких компаній суттєво зменшилася (з 428 у 2016 році до 280 – у 2017). Це відбулось внаслідок введення з 2017 року ліцензування лізингової діяльності. Позитивна тенденція зростання кількості фінансових компаній, що надають лізингові послуги, свідчить про їх затребуваність й ефективність на фінансовому ринку, а також про збільшення попиту на такі послуги серед суб'єктів господарювання.

Що стосується кількості юридичних осіб-лізингодавців, то їх кількість, навпаки, постійно зменшується: з 202 осіб у 2016 році до 146 осіб у 2020 році. Причинами скорочення кількості лізингодавців стало нестабільне економічне становище в країні, а також введення ліцензування лізингової діяльності. На ринку залишились юридичні особи-лізингодавці, які не бажали ставати фінансовими установами через вимогу до «виключного» виду діяльності з надання фінансових послуг, тому що вони хотіли мати можливість надавати і послуги оперативного лізингу.

Загалом, ринок фінансового лізингу в Україні поступово розвивається, суб'єкти підприємництва постійно потребують реальну та ефективну фінансову допомогу й проявляють зацікавленість в отриманні лізингових послуг, формуючи попит на ринку. На рисунках 2.2 і 2.3 проаналізуємо динаміку обсягів надання послуг з фінансового лізингу фінансовими компаніями та юридичними особами-лізингодавцями за період 2016-2020 років (станом на кінець року).

Звертає на себе увагу той факт, що основний обсяг послуг, як за кількістю, так і за вартістю укладених лізингових договорів, припадає саме на лізингодавців, а не на фінансові компанії, незважаючи на суттєве перевищення останніх за кількістю. Це відбувається за рахунок того, що юридичні особи мають менше обмежень у діяльності, ніж фінансові компанії. На юридичних осіб-лізингодавців на даний час не розповсюджуються вимоги

до капіталу, структури власності, розкриття інформації та подання фінансової звітності. І саме це, на жаль, дозволяє вхід на ринок фінансово неспроможних гравців, уможлиблює діяльність на ринку компаній які мають небездоганну репутацію власників або непрозорою структурою власності, а також через обмежені вимоги до звітності ускладнює можливість об'єктивної оцінки показників лізингової діяльності та здійснення ефективного нагляду.

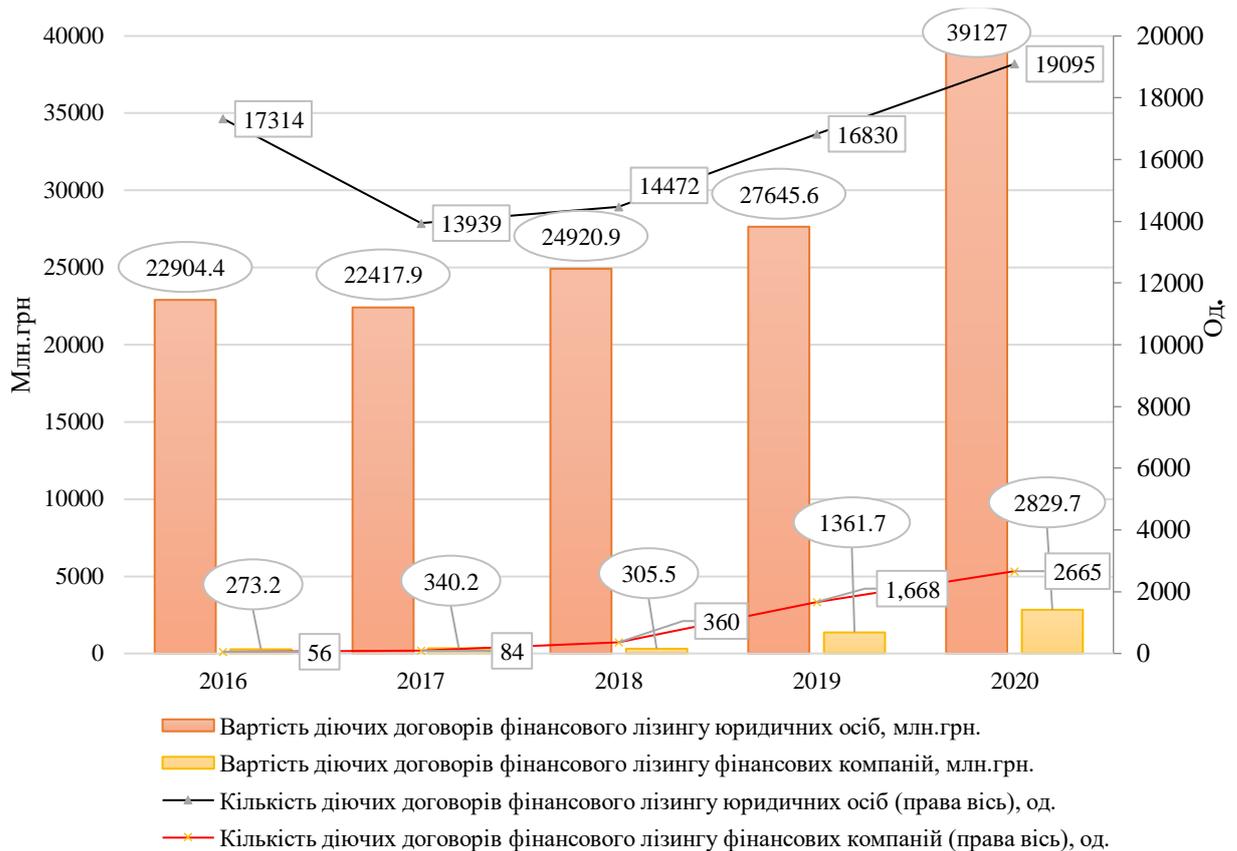

Рис. 2.2. Динаміка надання послуг на ринку фінансового лізингу України за період 2016-2020 років (станом на кінець року)

* Складено автором [38]

Відповідно до наведених на рисунку 2.2 даних, за аналізований період можна спостерігати практично постійне збільшення вартості та кількості діючих договорів фінансового лізингу. Порівняно з 2016 роком, у 2020 році вартість діючих договорів фінансового лізингу юридичних осіб помітно збільшилась: з 22904,4 млн. грн. до 39127 млн. грн., або в 1,7 рази. Також відбулося суттєве збільшення вартості лізингових договорів фінансових

компаній: з 273,2 млн. грн. у 2016 році до 2829,7 млн. грн. у 2020 році, тобто більше, ніж у 10 разів, що пов'язано, у тому числі, зі збільшенням кількості компаній, що мають відповідні ліцензії. Кількість договорів також має тенденцію до зростання протягом аналізованого періоду: з 56 тис. у фінансових компаній й 17,3 тис. у лізингодавців у 2016 році до, відповідно, 2665 тис. й 19,1 тис. у 2020 році. Це, безумовно, є позитивною тенденцією і свідчить про попит на послуги фінансового лізингу як ефективного способу покращення виробничої бази суб'єктів підприємництва. Фактором збільшення попиту на лізингові послуги є обізнаність підприємців в цій сфері, особливо представників малого та середнього бізнесу, розуміння його переваг, порівняно зі звичайним банківським кредитом.

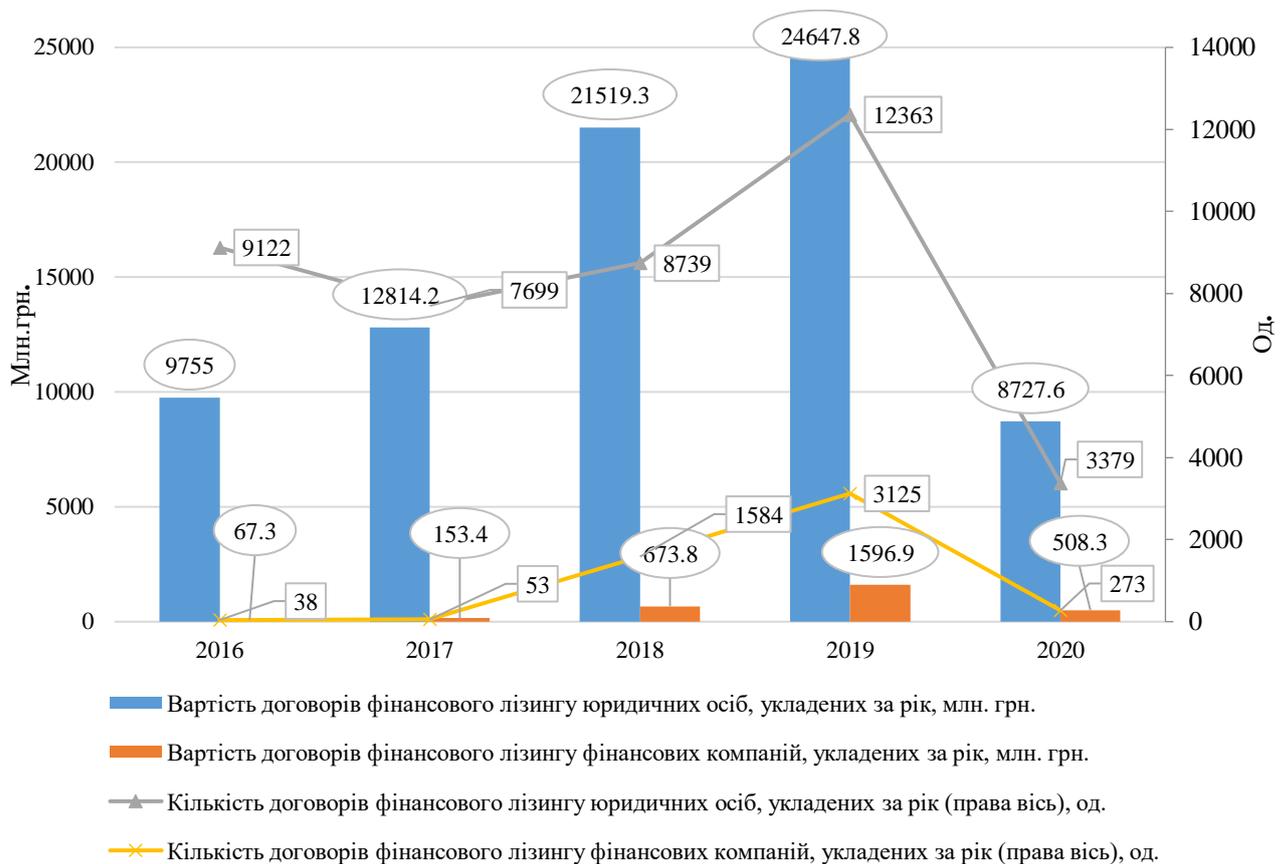

Рис. 2.3. Динаміка надання послуг на ринку фінансового лізингу України протягом 2016-2020 років (дані за кожен рік)

* Складено автором [38]

Якщо розглядати динаміку надання лізингових послуг за кожен окремий рік періоду, що аналізується (рис. 2.3), то можна констатувати, що всі показники зростали аж до 2020 року, коли відбулося їх суттєве зниження. На нашу думку, це стало наслідком загального зниження ділової активності, викликаного пандемією і супутніми карантинними заходами, коли суб'єкти підприємництва думали не про розвиток, а про виживання у надзвичайно складних економічних умовах.

На активність фінансових компаній на ринку фінансового лізингу також вплинули зміни чинного законодавства України, а саме, 19 жовтня 2019 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» [39], згідно цього закону повноваження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, пропонується передати до Національного банку України.

З 1 липня 2020 року Національний банк України почав регулювати і лізингову діяльність, і у Законі «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [40] було визначено, що послуги з фінансового лізингу можуть надаватися на основі діючих ліцензій лізингових компаній, які є фінансовими установами, при цьому такі послуги повинні бути для таких компаній виключним видом діяльності.

Сучасна специфіка фінансових відносин в Україні змушує суб'єктів господарювання в різних сферах діяльності активно долучатись до використання лізингових послуг. За останні роки лізингові компанії, які змогли зберегти та продовжити свою фінансову діяльність, стали успішними установами, що надають лізингові послуги за більш жорстких вимог до майбутніх лізингоотримувачів [41, с. 17-18].

Важливу інформацію щодо стану розвитку вітчизняного ринку фінансового лізингу надає розподіл вартості договорів, укладених впродовж 2016-2020 років, за галузями економіки (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка і структура вартості договорів фінансового лізингу за галузями економіки протягом 2016-2020 років

Назва галузі	2016		2017		2018		2019		2020		Темп приросту	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%								
Будівництво	928,3	4,01	1049,5	4,61	1198,7	4,75	1206,6	4,16	1842,6	4,39	914,3	0,38
Добувна промисловість	1645	7,1	167,1	0,73	822,4	3,26	865,3	2,98	432,5	1,03	-1212,5	-6,07
Легка промисловість	26,7	0,12	8,3	0,04	5,7	0,02	10	0,03	34,7	0,08	8	-0,04
Машинобудування	292,3	1,26	262,7	1,15	245,9	0,97	256,5	0,88	449,3	1,07	157	-0,19
Металургія	82,1	0,35	476	2,09	1017	4,03	557,2	1,92	1319,8	3,15	1237,7	2,8
Сільське господарство	5654	24,39	5503,4	24,18	5320,2	21,09	5812	20,04	7513,8	17,91	1859,8	-6,48
Сфера послуг	1206,4	5,21	1349,2	5,93	1661,3	6,59	1935,2	6,67	5254,6	12,52	4048,2	7,31
Транспорт	7886,4	34,03	7220,4	31,73	6925,7	27,45	6536,3	22,53	8678,9	20,69	792,5	-13,34
Харчова промисловість	428	1,85	303,3	1,33	617,1	2,45	1155,8	3,98	1241,5	2,96	813,5	1,11
Хімічна промисловість	127	0,55	117,6	0,52	155,1	0,61	132,4	0,46	223,3	0,53	96,3	-0,02
Медичне обслуговування	17,2	0,07	18,2	0,08	119,5	0,47	116,5	0,4	117,3	0,28	100,1	0,21
Комп'ютерна та телекомунікаційна сфера	1,2	0,01	8,2	0,04	108,3	0,43	156	0,54	190,5	0,45	189,3	0,44
Переробна промисловість	71,2	0,31	42,9	0,19	94	0,37	687,2	2,37	785,6	1,87	714,4	1,56
Інше	4811,8	20,76	6231,6	27,38	6935,5	27,49	9580,3	33,03	13872,3	33,06	9060,5	12,3
Всього	23177,6	100	22758,4	100	25226,4	100	29007,3	100	41956,6	100	18779	0

* Складено автором [38]

Таким чином, найбільшими споживачами на ринку лізингових послуг є сільське господарство, сфера послуг, транспортна галузь та будівництво які протягом аналізованого періоду, активно розвивалась. У 2020 році, порівняно з 2016 роком, темп приросту в сфері сільського господарства становить 1859,80 млн. грн, в сфері послуг – 4048,20 млн. грн, в транспортній сфері – 792,50 млн. грн, в сфері будівництва – 914,30 млн. грн., і в харчовій промисловості – 813,50 млн. грн. Такий розвиток відбувається за рахунок високого попиту на легковий та комерційний транспорт, збільшення привабливості аграрного бізнесу для фінансових структур завдяки зростанню його прибутковості, а також висока ліквідність предмету лізингу.

Найменшими споживачами лізингових послуг є медичне обслуговування, вартість договорів у 2020 році, порівняно з 2016 роком зросла на 100,10 млн. грн.; хімічна промисловість (96,30 млн. грн.), і комп'ютерна та телекомунікаційна сфера (189,30 млн. грн.). Негативна тенденція розвитку спостерігається тільки у добувній промисловості. У 2020 році, порівняно з 2016 роком, відбулась тенденція різкого зменшення вартості договорів в цій сфері (-1212,50 млн. грн).

Найбільшу питому вагу в структурі вартості договорів фінансового лізингу за галузями протягом аналізованого періоду займає сільське господарство, транспорт та інші галузі. У 2016 році частка вартості договорів в сфері сільського господарства становить 24,29 %, на транспорт припадає 34,03 %, на інше – 20,76 %. У 2020 році, порівняно з 2016 роком, транспорт залишився переважаючою галуззю, і на нього припадає 20,69%, на сферу сільського господарства – 17,91 %, і на інше – 33,06%. Зменшення структури у 2020 році не є негативною тенденцією і свідчить про поступове збільшення величини вартості договорів інших галузей, які також починають використовувати послуги лізингу.

Впродовж аналізованого періоду змінювалася динаміка та структура вартості договорів фінансового лізингу за його об'єктами (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка і структура вартості договорів за основними групами об'єктів фінансового лізингу за 2016–2020 рр.

Об'єкти лізингу	2016		2017		2018		2019		2020		Темп приросту, %
	млн. грн.	%									
Транспорт	13828,2	59,66	13948,2	61,29	16063,3	63,68	18298,4	63,08	28440,7	67,79	205,67
комп'ютерна техніка та телекомунікаційне обладнання	26,2	0,11	31,5	0,14	50	0,20	44,1	0,15	29	0,07	110,69
друкарське та поліграфічне обладнання	35,4	0,15	25	0,11	28	0,11	23,3	0,08	2,2	0,01	6,21
торгівельне обладнання	208,2	0,90	184,6	0,81	5,7	0,02	2,2	0,01	0	0,00	0
техніка, машини та устаткування для сільського господарства	4845,2	20,90	4398,2	19,33	4818,7	19,10	5372,6	18,52	7141,1	17,02	147,39
будівельне обладнання та техніка	821	3,54	1102,7	4,85	1197	4,75	1164,3	4,01	1704,7	4,06	207,64
обладнання для харчової переробки	48,8	0,21	70,9	0,31	3,3	0,01	11,2	0,04	207,6	0,49	425,41
медичне обладнання	10,8	0,05	13,9	0,06	111,6	0,44	105,3	0,36	104,4	0,25	966,67
банківське обладнання	3,1	0,01	2,7	0,01	2,7	0,01	2,7	0,01	2,7	0,01	87,1
промислове обладнання	121,1	0,52	92,4	0,41	618,1	2,45	793,6	2,74	389,8	0,93	321,88
будівлі та споруди	786	3,39	1174,8	5,16	559	2,22	1892,6	6,52	3119,8	7,44	396,92
Інше	2443,6	10,54	1713,6	7,53	1769	7,01	1297	4,47	814,7	1,94	33,34
Всього	23177,6	100,00	22758,5	100,00	25226,4	100,00	29007,3	100,00	41956,7	100,00	86,37

* Складено автором [38]

Відповідно до наведених даних, найбільша вартість договорів за обладнанням протягом 2016-2020 років припадає на транспорт (темп приросту становить 205,67%), техніку та устаткування для сільського господарства (темп приросту – 147,39%), будівельне обладнання (темп приросту 207,64%) і будівлі та споруди (темп приросту – 396,92%). Аграрний сектор в Україні набуває розвитку, тому експертами прогнозовано зростання укладення договорів лізингу на техніку, та виробниче устаткування в сфері сільського господарства. Надалі ринок фінансового лізингу значною мірою буде залежати від розвитку українського аграрного сектору. Збільшення договорів лізингу на транспорт значною мірою пов'язане з його оновленням. Багато підприємців не можуть дозволити собі відразу купити новий та якісний транспорт на підприємство, і це змушує їх використовувати сферу лізингу.

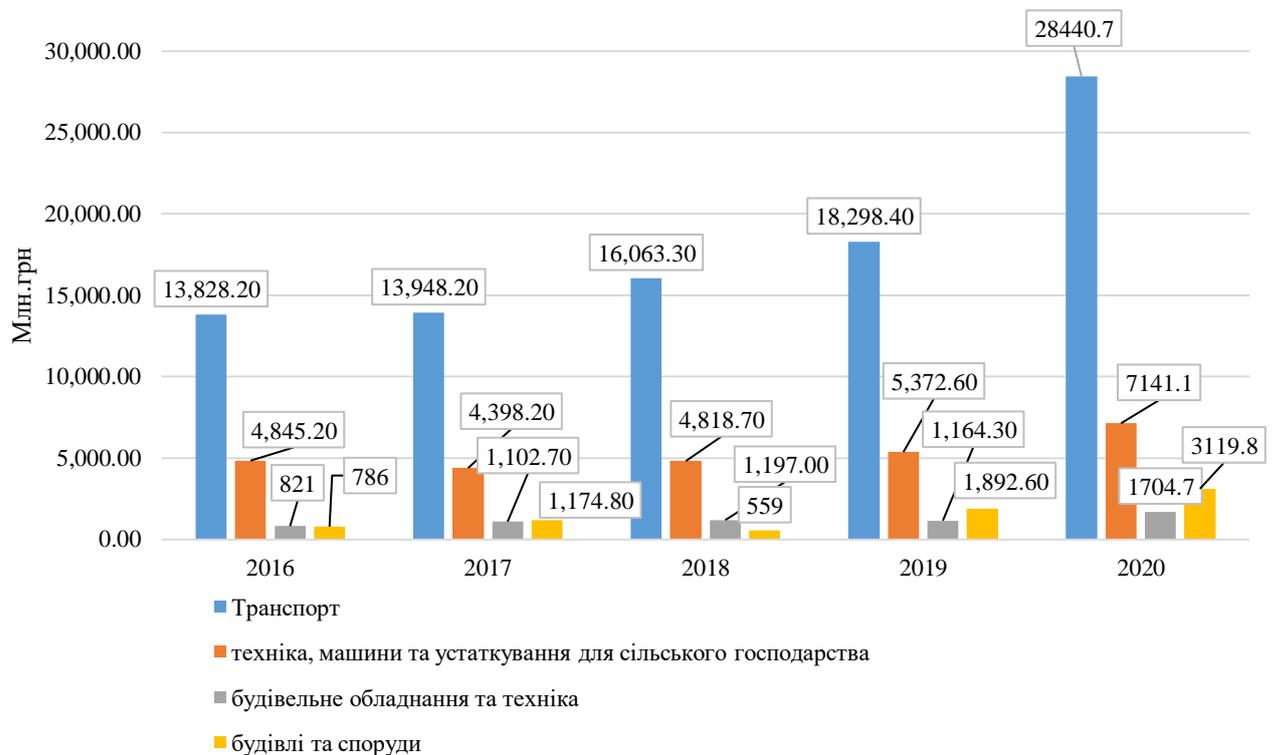

Рис. 2.4. Динаміка вартості договорів фінансового лізингу за об'єктами лізингу у 2016-2020 роках, млн. грн.

* Складено автором [38]

Найбільшу питому вагу в структурі вартості договорів фінансового лізингу за основними групами об'єктів фінансового лізингу протягом аналізованого періоду займає транспорт і техніка, машини та устаткування для сільського господарства. У 2016 році частка транспорту становила 59,66%, і устаткування для сільського господарства – 20,90%. У 2020 році, порівняно з 2016 роком, питома вага транспорту в загальній структурі вартості договорів становить 63,08%, і техніки для сільського господарства – 17,02%. Незважаючи на зменшення відносної величини устаткування для сільського господарства в загальній структурі, абсолютна величина збільшується протягом аналізованого періоду, що є позитивною тенденцією для розвитку лізингу в сфері сільського господарства.

Збільшення вартості договорів лізингу на будівельне обладнання (темп приросту – 207,64%), свідчить про розвиток та вдосконалення будівельної технології, переоснащення парку організацій будівельними механізмами, машинами та обладнанням, збільшення основних виробничих фондів. Високі ціни на машини й устаткування, труднощі з фінансуванням призводять до того, що підприємства часто вдаються до послуг лізингу.

Вартість договорів лізингу на медичне обладнання протягом аналізованого періоду починає зростати (темп зростання – 966,67%), що зумовлене новими нормативними нововведеннями у галузі охорони здоров'я, які змінили систему її фінансування. Поступово збільшується кількість лікарень, які потребують нового та якісного обладнання. У зв'язку з новими реформами, ринок медичного обладнання в Україні розпочинає відновлюватись. Зростання ринку медичних послуг вимагає фінансування, яке може бути забезпечене за рахунок лізингу.

Найменше вартості договорів припадає на друкарське та поліграфічне обладнання, у 2020 році, порівняно з 2016 роком, темп приросту складає 6,21%. Це свідчить про зменшення актуальності на друкарське обладнання в сучасних умовах. А також у 2020 році, порівняно з попередніми роками, темп приросту торговельного обладнання становить 0%. Стабільність

розподілу вартості договорів фінансового лізингу спостерігається тільки з банківським обладнанням. Протягом 2017-2020 років, вартість договорів лізингу становить 2,70 млн. грн.

Лізингодавець надає предмет лізингу для користування лізингоодержувачу на певний термін, який зазначений при укладанні договору фінансового лізингу. На рисунку 2.5 поданий розподіл вартості договорів фінансового лізингу за терміном їх дії.

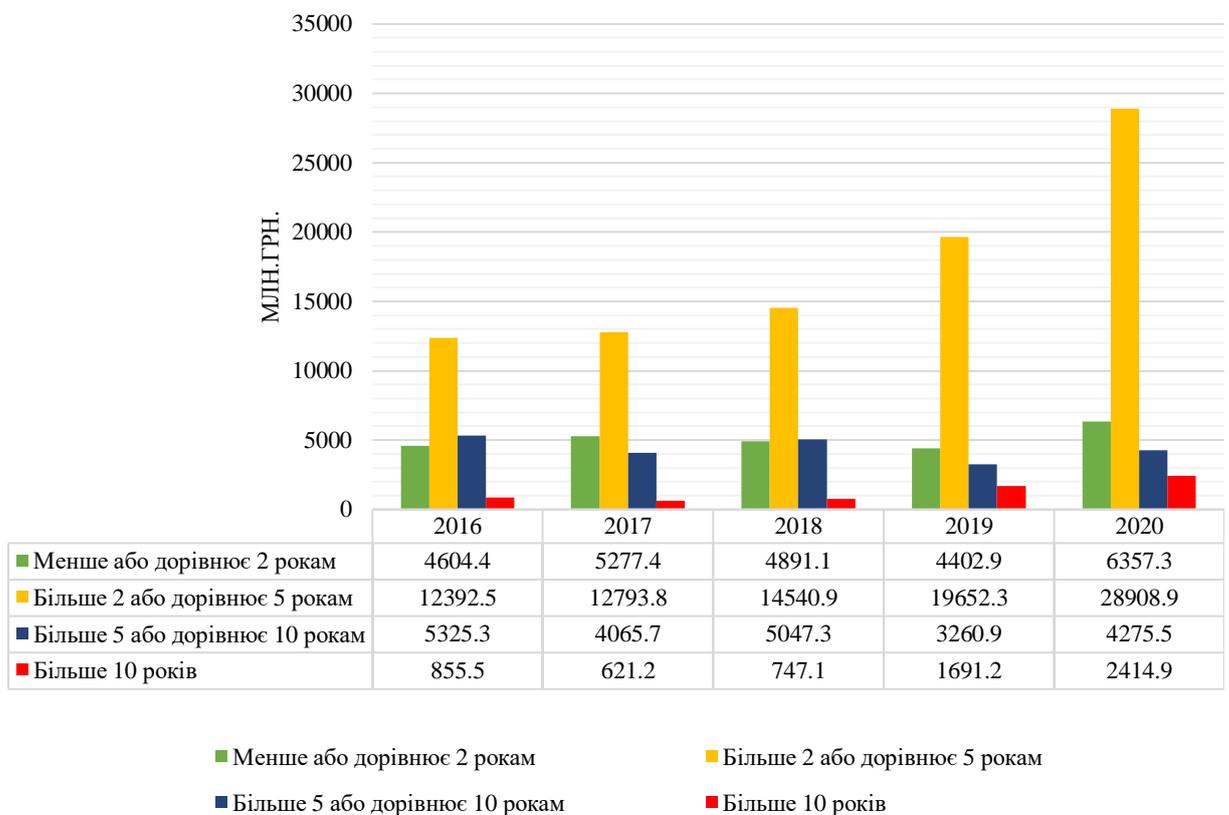

Рис. 2.5. Динаміка розподілу вартості договорів фінансового лізингу за терміном їх дії за період 2016-2020 років, млн. грн.

* Складено автором [38]

Протягом 2016-2020 рр. термін дії договору фінансового лізингу в більшості розрахований на середньостроковий період терміном дії на 2-5 років, і їх кількість з 2016 по 2020 роки активно зростала, у 2020 році вартість договорів становить 28908,9 млн.грн.

Договори з короткостроковим терміном дії – до 2 років, протягом аналізованого періоду мають тенденція зростання та спаду, у 2020 році вартість договорів за даним терміном становить 6357,3 млн. грн. – це найбільша вартість договорів порівняно з попередніми роками.

Договори, терміном від 5 років і до 10 років також мають нестабільну динаміку, і у 2020 році вартість становить 4275,5 млн. грн. Спостерігається поступове зростання частки довгострокових договорів фінансового лізингу терміном дії більше 10 років. У 2020 році їх вартість становить 2414,9 млн. грн. Для економічної вигоди, лізингоотримувачі намагаються укладати договори фінансового лізингу на більший період.

Таким чином, провівши аналіз ринку фінансового лізингу в Україні, можна констатувати, що він знаходиться в стадії розвитку. Протягом 2016-2020 років спостерігається зростання лізингодавців які мають ліцензії на проведення лізингової діяльності і заключають договори з суб'єктами господарювання, відбувається поступове впровадження лізингу в різних галузях економіки. Лізинг на ринку фінансових послуг в Україні поступово стає головною альтернативою кредиту при впровадження у діяльність підприємств інноваційних технологій, оновлення основних засобів для покращення виробництва та забезпечення конкурентоспроможності підприємств.

2.2. Діяльність банків як учасників ринку фінансового лізингу

Згідно зі ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність», лізинг є однією з банківських операцій, яку банки мають право здійснювати на підставі ліцензії Національного банку України [26].

Для банківських установ надання лізингових послуг є доволі безризиковою операцією, яка базується на принципах цільового використання кредиту та його забезпечення ліквідною заставою. Під час

проведення лізингових операцій банківські установи отримують такі переваги [42, с. 158]:

1) розширення кола банківських операцій, зростання числа клієнтів і відповідно, збільшення одержуваних доходів;

2) зниження ризику втрат від неплатоспроможності клієнтів. Під час здійснення лізингових операцій банк залишається власником майна, переданого в оренду, отже, під час порушення умов договору він може її повернути передане в лізинг майно. Дана обставина забезпечує можливість проведення лізингових операцій із клієнтами, чиє фінансове положення може викликати сумніви, зокрема, з малими підприємствами, приватними підприємцями;

3) лізингодавець має право нараховувати на майно, яке передане йому в оренду, амортизаційні відрахування, що не обкладаються податком, і можуть служити джерелом коштів для закупівлі нового майна;

4) величина орендної плати за надання майна в рамках лізингу може бути вищою, ніж процентна ставка по довгострокових кредитах, виданих на той же термін. Дане положення оправдовує надання клієнту крім позички реального її наповнення у вигляді машин і устаткування, а також іншого майна, що є особливо необхідним в умовах існуючого в Україні дефіциту практично на всі види промислового устаткування;

5) під час здійснення лізингових операцій банк зараховує на свій рахунок орендну плату на визначену дату, що набагато спрощує нарахування й облік відсотків за кредитами у процесі довгострокового кредитування.

Але, незважаючи на вищезазначені переваги, частка лізингових операцій у кредитному портфелі вітчизняних банків є досить низькою. Така ситуація спричинена низькою об'єктивних причин: банки можуть купувати предмети лізингу для подальшої передачі їх у оренду тільки за власні кошти, відсутність достатніх обсягів фінансових ресурсів, відсутність податкових пільг для банків-лізингодавців та інші.

Кількість банків, які надають послуги фінансового лізингу із власних коштів, поступово збільшується. Банківський фінансовий лізинг поступово розвивається і цьому сприяють стримані темпи класичного кредитування і посилення нормативних вимог щодо надання кредитів. При цьому, велику роль відіграють порівняно низькі ризики фінансування клієнтів, тому що предмети лізингу залишаються у власності банку протягом усього періоду дії лізингових угод. Головними перевагами банків є фінансова стабільність, наявність ресурсів і комплексних банківських послуг для клієнтів.

У таблиці 2.4 зазначено банки, які на даний час надають послуги фінансового лізингу, а також динаміку обсягу таких операцій впродовж 2019-2020 років.

Таблиця 2.4

Динаміка обсягу операцій банків, які надають послуги фінансового лізингу,
за період 2019-2020 років

Банки	Обсяги операцій млн. грн.		Відхилення млн. грн,	Темп змін, %
	2019	2020		
1	2	3	4	5
Банки з державною часткою				
АТ КБ «ПриватБанк»	9455,2	8218,5	-1236,7	86,9
АТ «Ощадбанк»	15,9	12,3	-3,6	77,4
АТ «Укресімбанк»	2297,8	1921,4	-376,4	83,6
АБ «УКРГАЗБАНК»	715,1	1726,9	1011,8	241,5
Банки іноземних банківських груп				
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	118,4	101,1	-17,3	85,4
АТ «АЛЬФА-БАНК»	356,5	268,8	-87,7	75,4
АТ «ОТП БАНК»	540,6	384,1	-156,5	71,1
АТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК»	0	29,8	29,8	100,0
АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК»	7,5	2,7	-4,8	36,0
АТ «КРЕДОБАНК»	710,6	1 055	343,9	148,4
Банки з приватним капіталом				
АТ «ПУМБ»	619,1	1050,5	431,4	169,7
ПАТ «МТБ БАНК»	26,9	35,8	8,9	133,1

Продовження табл. 2.4.

1	2	3	4	5
АТ «ТАСКОМБАНК»	793,6	801,3	7,7	101,0
АТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО»	31,8	41,3	9,5	129,9

* Складено автором [28]

Вивчення балансових звітів українських банків надало можливості виявити банки, які надають послуги фінансового лізингу. До банків з державною часткою належать чотири банки, і лише в одного із них у 2020 році, порівняно з 2019 роком, сальдо збільшилось більше чим в 2 рази. Таким банком є АБ «УКРГАЗБАНК», сальдо якого збільшилось на 1011,8 млн. грн., і це є позитивною динамікою в наданні послуг фінансового лізингу банківською установою. Що стосується інших банків, то вони є зацікавлені у розвитку лізингових послуг, але у 2020 році можна спостерігати тенденцію зменшення сальдо. У АТ КБ «ПриватБанк» відбулось зменшення на 1236,7 млн. грн., АТ «Ощадбанк» – на 3,6 млн. грн., і у АТ «Укрексімбанк» – на 376,4 млн грн.

В банках іноземних банківських груп також актуальною є тенденція зменшення сальдо, у АТ «ОТП БАНК» величина зменшилась найбільше – на 156,6 млн. грн. І лише АТ «КРЕДОБАНК» у 2020 році набув активного розвитку в лізинговій сфері, і величина сальдо збільшилась на 343,9 млн. грн.

Стосовно банків з приватним капіталом, то тут спостерігається динаміка збільшення величини сальдо. Найбільше збільшення спостерігається у АТ «ПУМБ» і становить 431,4 млн. грн. Саме цей банк є успішним в розвитку фінансового лізингу. Фахівцям, які в ньому працюють, вдалося створити діючий бізнес з продажу продуктів фінансового лізингу. Банк визначив пріоритетні галузі для фінансування, такі як транспорт, сільськогосподарська техніка та обладнання, залізничні вагони, медичне обладнання, проекти альтернативної енергетики. Такий швидкий розвиток надання послуг фінансового лізингу досягнутий за допомогою трьох

основних факторів: надійні та постійні джерела фондування, особливо у національній валюті, успішна синхронізація внутрішніх бізнес-процесів та співпраця із постачальниками предметів лізингу і страховими компаніями.

У наш час, лізингова діяльність стала інструментом сучасної кредитної діяльності банку завдяки великій сукупності лізингових послуг, які супроводжують цю форму кредитування. За рахунок взаємодії банківської та лізингової сфер створюється єдине та цілісне утворення – система банківського лізингу – банківсько-лізинговий комплекс, який містить внутрішню і зовнішню інфраструктуру.

До внутрішньої інфраструктури включаються всі підрозділи банку, що забезпечують проектування, організацію та реалізацію різноманітних лізингових послуг, які надаються відповідним клієнтам. У зовнішній інфраструктурі визначається вибір оптимальної кількості учасників лізингового договору, що залежить від застосовуваної лізингової технології. Але при цьому всі учасники можуть поділятися на дві групи:

- 1) структурні;
- 2) підструктурні.

Структурні суб'єкти створюють саму конструкцію лізингових відносин (лізингодавці, продавці предмета лізингу, лізингоотримувачі, лізингові компанії та банки). Підструктурні суб'єкти лізингових відносин роблять допоміжні послуги для реалізації економічних інтересів суб'єктів лізингових відносин (страхові, консалтингові компанії, лізингові брокери та ін.). Існують різноманітні варіанти банківської участі в лізингу [43, с. 208].

Залежно від ступеня активності банку в лізинговій угоді і форми банківського лізингового продукту, можна поділити банківські лізингові операції на універсальні, клієнтоорієнтовані та ініційовані лізингоодержувачем або лізинговою компанією. Раціональна модель організації банківського лізингу передбачає використання схеми партнерства з обмеженою відповідальністю, в якій комерційний банк зосереджується на функції «стратегічного партнера» [42, с. 158].

У світовій практиці виділено такі дві моделі розвитку лізингового бізнесу: європейську і американську. У європейській моделі передбачено створення великих вузькоспеціалізованих компаній, які, як правило, були створені великими банками але через деякий час, можуть від них відмежуватися. Що стосується американської моделі, то тут компанії створюються приватними підприємцями без участі банків. Вітчизняний ринок лізингу розвивається за європейською моделлю, адже більша його частина знаходиться під контролем комерційних банків [42, с. 158].

При наданні послуг фінансового лізингу, банки пропонують клієнтам певні умови, але такі, щоб лізинг був вигідним для всіх учасників лізингової операції. У таблиці 2.5 наведені умови послуги фінансового лізингу, які пропонують вітчизняні державні банки.

Таблиця 2.5

Умови послуги фінансового лізингу державних українських банків **

Умови	АТ КБ «ПриватБанк»	АТ «Укресімбанк»	АБ «УКРГАЗБАНК»
1	2	3	4
Об'єкт лізингу	Сільськогосподарська техніка, комерційний транспорт/спецтехніка	Самохідна техніка, обладнання	Сільськогосподарська техніка, спецтехніка, залізничні вагони, медичне обладнання, комерційний транспорт, легкові автомобілі
Лізинго-одержувачі	СПД (юридична або фізична особа – підприємець)	Юридична або фізична особа – підприємець	Юридична або фізична особа – підприємець
Строк лізингу	Від 12 до 60 місяців	Від 12 до 60 місяців (залежить від типу активу)	Від 12 до 60 місяців
Сума фінансування	Від 200 тис. грн	Вартість залежить від ринкової ситуації та наявності акційних пропозицій	Вартість залежить від ринкової ситуації
Ставка	Для клієнтів МСБ та корпоративних клієнтів – від 0,01% до 11% річних	Гривня – від 19%; Еквівалент долара США або Євро за курсом обміну – від 8,8%	Відсоткова ставка фінансового лізингу складає від 12,9% річних.

Продовження табл. 2.5

1	2	3	4
Разова комісія	Для клієнтів МСБ та корпоративних клієнтів – 0,5% від суми фінансування	Від 1% від суми фінансування	За управління кредитом – 1,0% від вартості предмета лізингу, сплачується одноразово при сплаті авансового платежу; за управління кредитними коштами – 0,2% від залишку заборгованості, сплачується щомісячно
Аванс	Від 20% вартості предмета лізингу	Від 18% на самохідну техніку, від 30% – на обладнання	Від 20% ринкової вартості об'єкту лізингу з ПДВ
Графік платежів	Сезонний, не менше 2 разів на рік, сплата % – щомісяця	Ануїтет, класика, сезонний	Щомісячно (рівними частинами або індивідуальний графік)
Страховання	Щорічно згідно з тарифами акредитованої банком страхової компанії	Рівними частинами здійснюються витрати на страхування майна.	Щорічно відповідно до тарифів страхової компанії
Забезпечення	Техніка, що передається в лізинг – на підставі договору лізингу; порука	На підставі договору лізингу, порука	Об'єкт лізингу, порука
Перехід права власності на об'єкт лізингу	Після оформлення договору та сплати всіх платежів згідно його умов	Після сплати всіх платежів за договором фінансового лізингу предмет переходить у власність Клієнта.	Відбувається на підставі договору викупу, який укладається окремо. Викупна вартість сплачується в день останнього платежу за договором фінансового лізингу.

* Складено автором на основі [44, 45, 46]

**Примітка. Інформацію про умови фінансового лізингу АТ «Ощадбанк» не надає.

Таким чином, умови фінансового лізингу, які пропонують державні банки, є цілком вигідними для лізингоодержувачів. Найбільшу кількість видів лізингу надає АБ «УКРГАЗБАНК», за рахунок чого банк залучає все більше клієнтів і отримує прибутки із орендних послуг. Що стосується АТ «Укрексімбанк», то банк поки що не надає великої кількості видів лізингу, але поступово розвивається і залучає нових клієнтів.

В АТ КБ «ПриватБанк» також є достатня кількість клієнтів які активно використовують лізинг, а також банк здійснює послуги зворотного лізингу, згідно якої, особа продає банку майно підприємства за справедливою ціною та відразу отримує його в лізинг. І при цьому клієнт отримує за майно кошти які можна використати для розвитку бізнесу, які банк заплатив згідно з договором купівлі-продажу. Оформити зворотний лізинг можуть підприємства або підприємці які сплачують податки і мають поточній рахунок у ПриватБанку. Сума фінансування яку отримує клієнт за програмою «Зворотний лізинг» становить 50% – 60% від вартості майна клієнта (купується банком за договором купівлі-продажу).

Крім того, кожен банк має партнерів за програмою «Фінансовий лізинг», які здійснюють лізинг за різними видами обладнання та спецтехнікою і мають відповідні ставки фінансування.

Банки іноземних банківських груп також почали активно розвиватись в сфері лізингових послуг.

«Райффайзен Лізинг Аваль» – універсальна лізингова компанія, яка займається фінансуванням діяльності юридичних осіб, надаючи повний комплекс послуг лізингу. ТОВ «Райффайзен Лізинг Аваль» створено у червні 2006 року як дочірню компанію Райффайзен Банк Аваль. Клієнтами можуть бути юридичні особи, від приватних підприємців до великих вітчизняних промислових груп, які працюють у різних галузях виробництва та послуг. Компанія надає послуги лізингу на: легкові та вантажні автомобілі, сільськогосподарську техніку, будівельну техніку та обладнання, технологічне обладнання [47].

Умови лізингу:

- 1) аванс: від 20,00%;
- 2) ставка фінансування: від 11,50%;
- 3) термін фінансування: від 13 до 60 місяців;

4) графік платежів: щомісячний платіж рівними частинами (ануїтет), щомісячне погашення заборгованості рівними частинами (стандарт), сезонний.

Послуга фінансового лізингу надається на умовах угоди фінансового лізингу. Клієнт має право звернутися з проханням дострокового (але не раніше ніж по закінченні 12 місяців з початку строку лізингу) викупу, за умови сплати передбачених договором платежів.

ТОВ «Альфа-Лізинг Україна» – надає фінансові послуги фінансових з 2001 року. Компанія Альфа-Лізинг є членом Асоціації «Українське об'єднання лізингодавців». Компанія надає послуги лізингу на: легкові автомобілі, комерційні автомобілі, вантажні автомобілі та причеми, сільськогосподарську техніку, причіпну та самохідну, вагони та складську техніку. Клієнтами компанії можуть бути юридичні особи та фізичні-особи підприємці [48].

Умови фінансування:

- 1) мінімальний аванс: від 20%;
- 2) строк лізингу: від 12 до 60 місяців;
- 3) валюта фінансування: UAH, USD, EUR;
- 4) графік платежів: класичний, ануїтет, сезонний.

ТОВ «ОТП Лізинг» – універсальна лізингова компанія, яка входить до складу OTP Group – лідера Центральної та Східної Європи у фінансовій сфері. Компанія «ОТП Лізинг» була заснована в червні 2008 року як дочірнє підприємство АТ «ОТП Банк». OTP Лізинг є єдиною лізинговою компанією на українському ринку, що належить міжнародній банківській групі, акції якої котируються на Лондонській фондовій біржі. Компанія надає послуги лізингу на: легковий автотранспорт, сільськогосподарську техніку і вантажний транспорт, вагони, будівельну техніку [49].

Умови лізингу:

- 1) валюта фінансування: USD, UAH, EUR;
- 2) аванс: від 20% у гривнях., від 25% у іноземній валюті;

- 3) ставка, річна: Від 10,9% в ГРН, від 5,9% USD, від 4,9% EUR;
- 4) термін лізингу: до 5 років;
- 5) додаткові можливості: можливий сезонний графік платежів.

АТ «Креді Агріколь Банк» – сучасний універсальний банк, власником якого є провідна фінансова група в Європі Credit Agricole Group (Франція). Група є головним партнером французької економіки та однією з найбільших банківських груп Європи. Банк надає послуги лізингу на: автомобілі, сільськогосподарську техніку та обладнання, складські навантажувачі [50].

Умови лізингу:

- 1) строк: 12-60 місяців;
- 2) авансовий платіж: від 15%;
- 3) валюта: гривня;
- 4) річна ставка: 14%;
- 5) тип річної ставки: фіксована;
- 6) мінімальна сума фінансування: від 10 тис. євро в гривневому еквіваленті;
- 7) варіанти погашення: класичний, ануїтет, персоналізований.

Вимоги до лізингоодержувачів: юридичні особи які здійснюють бізнесову діяльність та можуть надати офіційну звітність за останні два роки, без негативної кредитної історії та з позитивною діловою репутацією, з річним доходом від 5 млн. грн.

Також лізингоодержувач має можливість відмовитись від договору фінансового лізингу до моменту підписання ним акту приймання-передачі, за умови відшкодування всіх витрат та збитків, які понесені банком в зв'язку із виконанням договору фінансового лізингу.

АТ «КРЕДОБАНК» – це банк з найбільшою польською інвестицією у банківську установу України. Стратегічним акціонером ПАТ «КРЕДОБАНК» є найбільший банк Польщі РКО Bank Polski SA. Банк надає послуги лізингу на: нову сільськогосподарську техніку, причіпне та навісне обладнання, будівельну техніку, вантажні транспортні засоби, вживану техніку [51].

Умови лізингу:

- 1) авансовий платіж: від 20% вартості об'єкта лізингу;
- 2) валюта фінансування: гривня;
- 3) термін фінансування: від 12 до 72 місяців;
- 4) графік платежів: ануїтет, класичний, сезонний, індивідуальний.
- 5) процентна ставка: фіксована або змінна (в залежності від вибору клієнта).

Банк «ПУМБ» успішно розвиває напрямок надання послуг фінансового лізингу та безупинно поповнює портфель новими клієнтами. 26 березня 2019 року став учасником Асоціації «Українське об'єднання лізингодавців». Запорукою стабільного розвитку напрямку є створення надійних та прозорих відносин з клієнтами та вектор довгострокового партнерства. Послуги лізингу розповсюджуються на: сільськогосподарську техніку, будівельну техніку, легкові та вантажні автомобілі, спеціалізоване обладнання або техніку, залізничні вагони [52].

Умови лізингу:

- 1) термін: до 5 років;
- 2) аванс: від 20%;
- 3) валюта: гривня;
- 4) графік погашення: класичний, ануїтет, сезонний.

ПАТ «МТБ БАНК» є правонаступником Відкритого акціонерного товариства «МАРФІН БАНК», яке було створено 5 листопада 1993р. Банк надає такі послуги лізингу: лізинг легкового та комерційного автотранспорту, сільськогосподарської техніки, медичного обладнання, промислового устаткування, спецтехніки. Лізингоодержувачами можуть бути юридичні особи та фізичні особи-підприємці усіх галузей і видів діяльності [53].

Умови лізингу:

- 1) термін: до 5 років;
- 2) лізингові платежі: щомісяця рівними частинами;
- 3) забезпечення: предмет лізингу;

- 4) валюта: гривня, долари США, євро;
- 5) процентна ставка: може бути фіксованою або змінною.

АТ «ТАСКОМБАНК» – універсальний комерційний банк, який надає повний спектр фінансових послуг для корпоративних клієнтів та фізичних осіб. Банк входить в інвестиційно-фінансову Групу «ТАС» — одну з найбільших в Україні і надає лізинг на: промислове обладнання, транспортні засоби. Лізингоодержувачами можуть бути юридичні особи, ФОП [54].

Умови лізингу:

- 1) термін лізингу: від 12 до 48 місяців;
- 2) сума фінансування: від 100 тис.грн.;
- 3) аванс: від 30%;
- 4) разова комісія: від 1,5% від суми фінансування;
- 5) відсоткова ставка: від 0,01 до 18,5 річних в гривні в залежності від партнерської програми;
- 6) графік платежів: стандартний – щомісячно рівними частинами, індивідуальний (з урахуванням сезонності клієнта), ануїтет;
- 7) страхування: щорічно згідно з тарифами обраної клієнтом компанії з переліку акредитованих банком;
- 8) забезпечення: обладнання, що фінансується, знаходиться у власності банку до кінця дії договору лізингу.

В цілому банківський фінансовий лізинг поступово набирає популярність, збільшуючи кількість клієнтів які дійсно зацікавлені в лізингу, та створюючи різні умови фінансування лізингу. На даний час різноманітність видів лізингу, дає можливість клієнтам обрати для себе найбільш вигідний варіант. Лізингова діяльність стає перспективним напрямом для банківських установ. Велика кількість банківських установ рухаються в напрямі створення підконтрольних, дочірніх лізингових компаній.

2.3. Основні проблеми функціонування вітчизняного ринку фінансового лізингу

Пошук найбільш економічно доцільних методів проведення технічного переоснащення і модернізації виробництва та недостатність прямих інвестицій останнім часом змушує підприємців звертатися до нових форм капіталовкладень. Однією з таких форм є лізинг, який має важливе значення для підприємств, його використання сприяє оновленню виробництва. Фінансовим структурам, таким як банки, фінансові компанії, лізинг дає можливість розширювати сферу своєї діяльності, державі – створювати нові робочі місця, запроваджувати нові перспективні технології, і це, в свою чергу, сприяє ефективному функціонуванню та розвитку економіки. Але варто відмітити, що в наш час існують проблеми, котрі стримують розвиток ринку фінансового лізингу в Україні.

Першою і досить важливою проблемою, яка не дає можливості нормально розвиватися та успішно функціонувати лізинговим компаніям на вітчизняному ринку, є обмеженість фінансових ресурсів. Проведення лізингової діяльності вимагає негайних вкладень, тоді як повернення коштів можливе лише частинами у конкретно встановлені терміни, які зазначаються у договорі. До того ж, розвитку лізингу не сприяє упереджене ставлення з боку учасників ринку.

Відсутність достовірної інформації про специфіку роботи лізингових компаній створює негативне враження щодо доцільності використання лізингових послуг. Малі і середні підприємства все ще мало використовують переваги лізингу тому, що вартість лізингу може бути відносно високою для лізингоотримувача. Більшій кількості лізингових угод передбачено авансовий платіж, середня величина якого становить 20% від вартості предмету лізингу.

Джерела фінансування лізингових операцій юридичних осіб-лізингодавців та фінансових компаній відображені на рисунках 2.5 і 2.6.

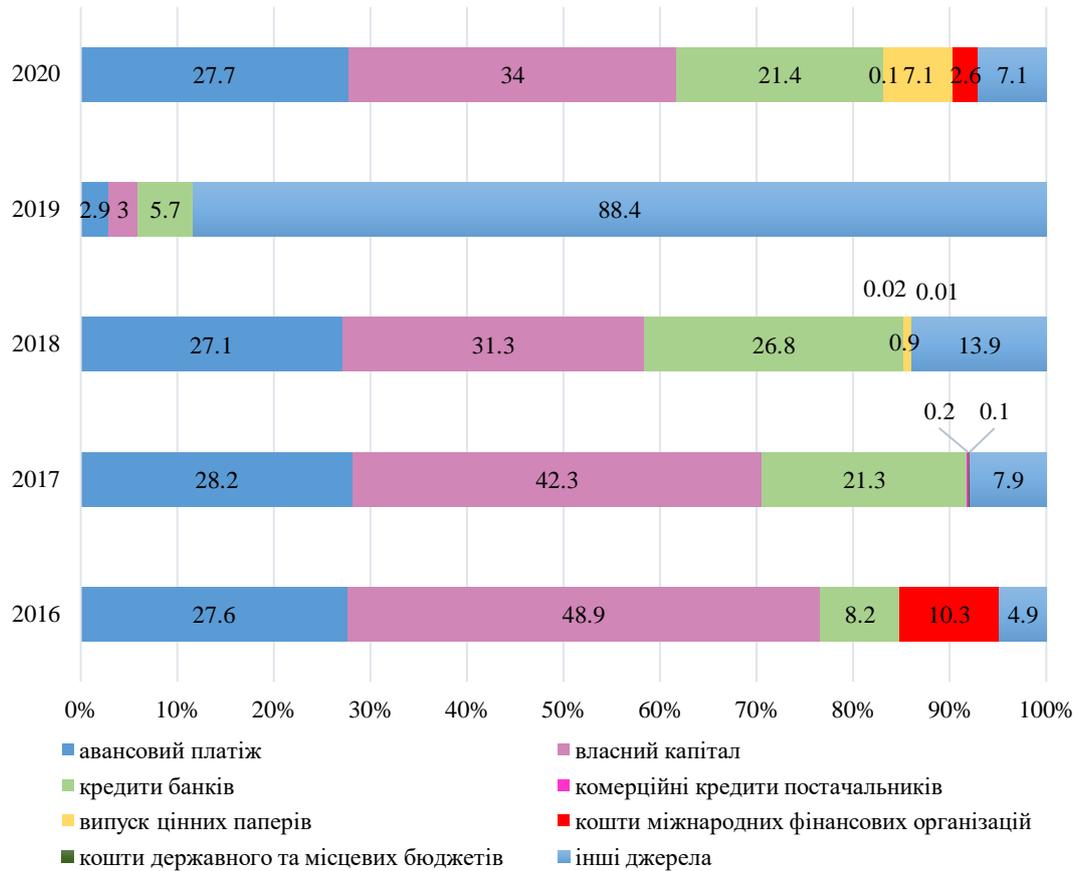

Рис. 2.5. Динаміка структури джерел фінансування лізингових операцій юридичних осіб-лізингодавців за період 2016-2020 років, %

* Складено автором [38]

Проаналізувавши розподіл джерел фінансування лізингових операцій юридичних осіб протягом 2016-2020 років, найбільша частка фінансування припадає на власний капітал та авансований платіж. При використанні авансованого платежу при сплаті за предмет лізингу, лізингоодержувач сплачує частину суми, а іншу частину віддає протягом періоду користування майном. Це є вигідною пропозицією для лізингоодержувача якщо в нього недостатньо коштів щоб сплатити за користування майном відразу. У 2020 році на фінансування авансованим платежем припадає 27,7%. При використанні власного капіталу підприємств, фінансування лізингу здійснюється за рахунок прибутку, який отримує підприємство при

використанні основних засобів які взяті в лізинг. У 2020 році на фінансування лізингових операцій власним капіталом припадає 34%.

Також актуальними є кредити банків, які підприємства, при нестачі коштів, активно використовують як плату за користуванням лізинговим майном. Станом на 2020 рік, на кредитування банків припадає 21,4%. Динаміка збільшення спостерігається у фінансуванні випуску цінними паперами, яке стало актуальним з 2018 року і становило 0,9%, і у 2020 році – 7,1%. Найменше фінансування припадає на комерційні кредити постачальників, яке розпочалося з 2017 року, станом на 2020 рік становить 0,1 %.

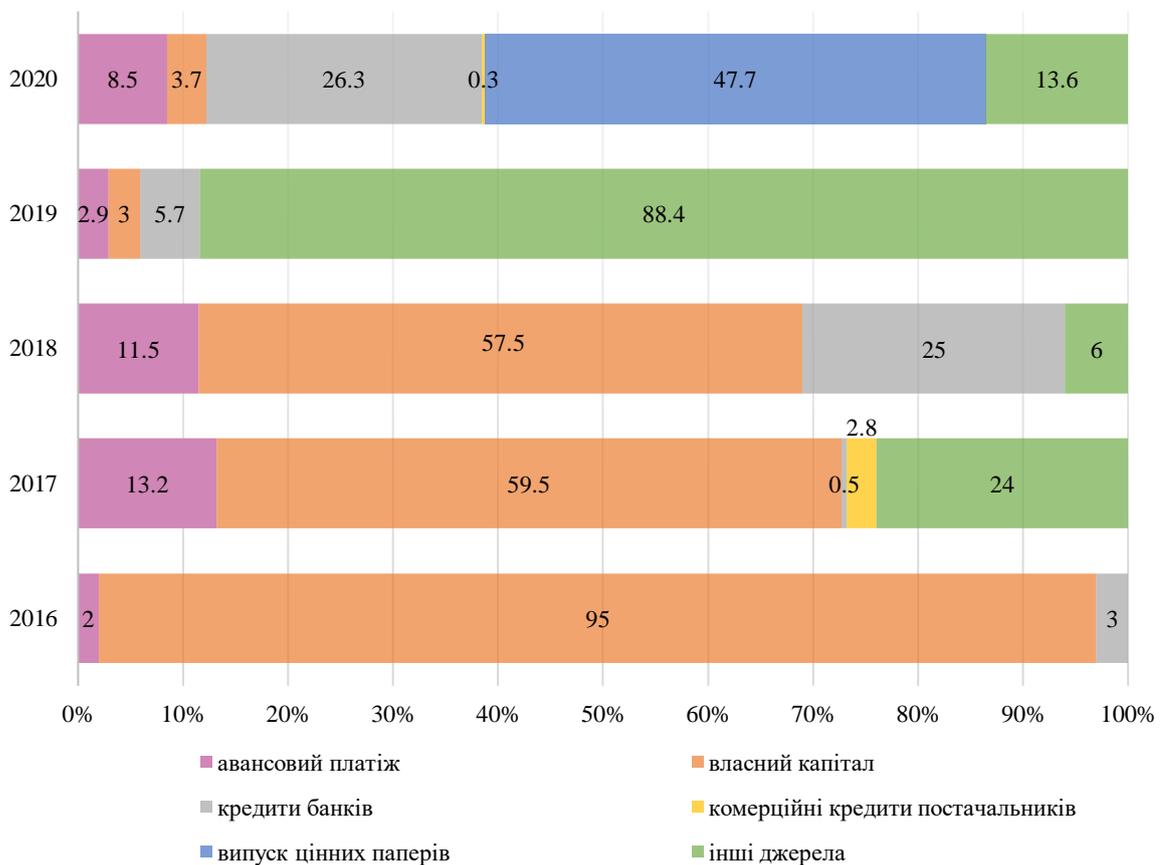

Рис. 2.6. Динаміка структури джерел фінансування лізингових операцій фінансових компаній за період 2016-2020 років, %

* Складено автором [38]

Що стосується розподілу джерел фінансування лізингових операцій фінансових компаній протягом 2016-2020 років, то тут також актуальними є

власний капітал та авансований платіж. У фінансуванні лізингових операцій власним капіталом спостерігається тенденція зменшення протягом аналізованого періоду, і станом на 2020 рік, частка власного капіталу становить 3,7%, а частка авансованих платежів становить 8,7%.

Випуск цінних паперів як джерело фінансування лізингу фінансових компаній, стало актуальним у 2020 році, і частка становить 47,7%. Найменша частка фінансування припадає на комерційні кредити постачальників, і у 2020 році становить 0,3%. Також, у лізингових компаній протягом 2016-2020 років взагалі відсутнє фінансування за рахунок коштів міжнародних організацій та коштів місцевого та держаних бюджетів.

Отже, у лізингових компаніях спостерігається брак фінансування. В Україні не вистачає присутності великих міжнародних банків та лізингових компаній. Але є зацікавленість зі сторони іноземних інвесторів, оскільки економіка покращується і впроваджуються реформи. Лізингові компанії, які входять до складу банківських груп, перебувають під тиском нормативів НБУ (щодо фінансування пов'язаних осіб), що може обмежити їхнє зростання. Тому що, якщо фінансування надає банк, компанія повинна дотримуватися вимог НБУ, і це в свою чергу, обмежує фінансування до 25% статутного капіталу компанії в структурі компаній, що належать до тієї самої групи [55]. Виходячи з цього, банківська лізингова компанія може не мати змоги залучати достатньо капіталу від материнської компанії. Ще одним обмеженням для всіх лізингових компаній є відсутність внутрішніх ринків капіталу як дуже поширеного джерела отримання фінансування у місцевій валюті. Ресурси, які можна інвестувати фінансовим установам у ринки капіталу, обмежено системою державного регулювання (обмеження щодо ризиковості інвестицій), що також має негативний вплив на зростання ринків капіталу [56, с. 18].

Розвиток українського ринку фінансового лізингу вимагає чіткого та несуперечливого законодавства. На жаль, законодавче регулювання лізингової діяльності в Україні далеко не досконале і значною мірою впливає

на стан розвитку ринку. Норми правових актів часто суперечать одна одній. Існують різні методи тлумачення поняття «лізинг», його класифікації та функції, правового статусу орендодавця та методологічних недоліків визначення предмета та об'єкта оренди у податковому та цивільному законодавстві [57, с. 316-317].

На сьогодні, ринок лізингу в Україні регулюється такими основними нормативно-правовими актами.

1. Господарським кодексом України від 16.01.2003.р. №.436-IV [22].
2. Цивільним кодексом України від 16.01.2003.р. №.435-IV [23].
3. Податковим кодексом України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [24].
4. Законами України «Про фінансовий лізинг» від 11.12.2003 року [2], «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 року [25], «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 року [26].
5. Нормативними актами Національного Банку України [28].

Але існують різні підходи до трактування лізингу, його видів і функцій. Суперечності в чинному законодавстві виникають через відсутність чіткого визначення терміну «лізинг». У законодавстві термін «лізинг» вживається у кількох значеннях.

У статті 292 Господарському кодексі України лізингом вважається господарська діяльність, яка спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів [22]. Що стосується Цивільного кодексу України, то тут взагалі відсутнє визначення лізингу і дається трактування тільки договору лізингу (стаття 806) [23]. У Податковому кодексі України (пункт 14.1.97 статті 14) визначено поняття лізингу як господарську операцію [24]. Дане різноманітне трактування поняття лізингу в законодавчих актах створює деякі складнощі у здійсненні правового регулювання діяльності на ринку лізингу.

Також у законодавстві змішуються поняття «об'єкта» та «предмета» лізингу, а також різні нормативно-правові акти неоднаково визначають

предмет лізингової діяльності. У статті 807 Цивільного Кодексу України [23] визначено, що предметом договору фінансового лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена відповідно законодавством до основних фондів. У Законі України «Про фінансовий лізинг» [2] також визначено таке поняття предмету лізингу, але у Господарському Кодексі [22], предмет лізингу трактується по іншому, це є недопустимим при регулюванні одного і того ж спектра відносин.

Що стосується суб'єктів лізингу, то згідно зі статтею 4 Закону України «Про фінансовий лізинг», ними можуть бути [2]:

- 1) лізингодавець;
- 2) лізингоодержувач;
- 3) продавець (постачальник);
- 4) інші юридичні або фізичні особи, які є сторонами багатостороннього договору лізингу.

Натомість, у Цивільному кодексі України [23] не обмежується коло осіб, які можуть вступати у відносини лізингу: ними можуть бути як юридичні, так і фізичні особи. Норми закону «Про фінансовий лізинг» передбачають що лізингодавцем може бути виключно юридична особа (стаття 4) [2].

Існують і інші проблеми, що стосуються ринку фінансового лізингу, основними з них є [56, с. 21].

1. «Подвійне оподаткування» у разі перепродажу майна, яке було вилучене у лізингоотримувача. Вітчизняні податкові органи в електронному вигляді адмініструють податок на додану вартість (ПДВ) на товари, які передано у лізинг. У разі вилучення майна, клієнт, який не виконав зобов'язання, не повертає отриманий ПДВ кредит та часто відмовляється надавати лізингодавцю податкову накладну. Без цього лізингодавець не може підтвердити податковий кредит на ПДВ, а у випадку перепродажу товару відбудуватиметься повторне (подвійне) оподаткування.

2. Невключення лізингоотримувачів до державних програм дотацій. Наразі існує спеціальна урядова програма, яка передбачає дотації на

закупівлю сільськогосподарської техніки українського виробництва, але лізингові компанії не мають права брати в ній участі.

3. Відсутність прискореної амортизації для активу, який вже передано у лізинг. Прискорення амортизації активів, отриманих за договорами фінансового лізингу, може зробити використання лізингу більш привабливим для бізнесу, а держава таким чином зможе спонукати оновлення виробничих потужностей. Прискорення амортизації в інших країнах (США, Німеччина, Франція) було дозволено для стимулювання лізингової галузі.

Ще однією проблемою на ринку фінансового лізингу є нерівні умови доступу на ринок для фінансових компаній та юридичних осіб-лізингодавців. Законодавство, чинне на сьогодні, передбачає можливість надання послуг фінансового лізингу фінансовим компаніям, які є фінансовими установами, та юридичним особам на підставі відповідної ліцензії, але без статусу фінансової установи. У той же час вимоги, що застосовуються до юридичних осіб-лізингодавців, значно відрізняються від вимог до діяльності фінансових компаній, незважаючи на те, що обидва види суб'єктів фактично надають фінансову послугу [58].

У таблиці 2.6 відображені вимоги, які застосовуються в Україні до фінансових компаній та юридичних осіб-лізингодавців.

Таблиця 2.6

Порівняння вимог щодо виконання лізингових операцій, які висуваються до фінансових компаній та юридичних осіб-лізингодавців

Вимоги	Фінансові компанії	Юридичні особи
1	2	3
Необхідність включення до Переліку юридичних осіб-лізингодавців	–	+
Необхідність включення до Реєстру фінансових установ	+	–
Необхідність отримання ліцензії	+	+
Виключна діяльність із надання фінансових послуг	+	–
Вимоги до капіталу	+	–
Вимоги до структури власності	+	–

Продовження табл. 2.6

1	2	3
Вимоги до ділової репутації та професійної придатності	+	- / +
Необхідність погодження істотної участі	+	-
Вимоги до розкриття інформації	+	-
Необхідність подання фінансової звітності регулятору	+	-

* Складено автором [58]

Отже, порівнюючи вимоги, які застосовуються до юридичних осіб та фінансових компаній, можна зробити висновок, що вони є нерівними і чинна модель допуску фінансових компаній на ринок фінансових послуг має складні адміністративні перепони та недоліки законодавства, і це значною мірою збільшує час виходу таких компаній на ринок фінансових послуг. А також, щоб стати фінансовою установою та надавати фінансові послуги юридичним особам необхідно пройти подвійну процедуру: внести відомості про компанію до Державного реєстру фінансових установ та отримати ліцензію на надання фінансової послуги. Такі процедури допуску на ринок фінансових компаній є обтяжливими.

Що стосується юридичних осіб, то процедура допуску їх на ринок фінансового лізингу є значно простішою, ніж у фінансових компаній, але також передбачає двоступінчасту модель: включення до переліку юридичних осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги та отримання ліцензії на надання послуг фінансового лізингу.

Наступною проблемою є недостатня обізнаність підприємців, малого та середнього бізнесу, представників влади та громадськості щодо переваг лізингу для фінансування та розширення бізнесу. Лізинг почав проявлятися і активно розвиватися в Україні орієнтовно у 2007 році, коли представники міжнародних груп (наприклад, Porsche Finance, Societe Generale, Raiffeisen Bank, ING) почали фінансування юридичних та фізичних осіб. Завдяки

рекламі цих іноземних компаній пересічні українці вперше почули про лізинг. Утім і дотепер, більшість людей та компаній мало знають про лізинг, його переваги порівняно з кредитуванням і те, як він працює [56, с. 20].

Також є психологічні причини які впливають на ринок лізингу, такими є моральна неготовність потенційних лізингоотримувачів до впровадження нових технологій на виробництві, небажання платити за ризики які можуть відбутися на ринку лізингу, нерозуміння суті лізингу та його переваг. Багато осіб сприймають лізингові компанії як посередники, які прагнуть заробити, свідомо підвищуючи ціну лізингової операції.

Лізинг досить часто плутають з кредитом і тим самим, відносяться до нього скептично. В цілому, лізингова діяльність переважає над кредитною, і має ряд переваг, основним з них є: сума первинних вкладів зі сторони лізингоотримувача значно менша, або може бути зовсім відсутня, і виплачена протягом певного періоду, який обговорюється при укладанні договору. Якщо купувати занадто дороге обладнання, то це є серйозним аргументом в сторону лізингу. Також при проведенні лізингової діяльності не потрібно заставляти своє майно, і рішення про оформлення лізингу приймається швидше ніж при оформленні кредиту. Що стосується ставок, то лізингова діяльність є більш вигідною чим кредитна тому, що розмір ставок занадто відрізняється.

Нестача загальних знань про лізинг, його діяльність та існуючих на ринку лізингодавців дало змогу «псевдолізинговим компаніям» створювати шахрайські схеми. Фізичних осіб приваблювали пропозиціями про лізинг автомобілів за дуже привабливими цінами та з порівняно низькими авансовими платежами. Утім, після підписання договору лізингу та оплати 10-40% вартості транспортного засобу, обіцяний автомобіль так ніколи і не з'являвся. Більш того, ці «фейкові» лізингові компанії дуже рідко повертали гроші, оскільки в платіжних документах призначенням платежу, як правило, зазначається «консультація з питань придбання транспортного засобу», а не авансовий лізинговий платіж [56, с. 21].

Аналізуючи потенційних клієнтів, у лізингових компаніях виникають певні труднощі, внаслідок відсутності належної інформації про кредитну історію клієнта. В тих країнах де лізингова діяльність є досить розвинутою, процедура аналізу кредитної історії клієнтів є суттєво простою тому, що простий телефонний дзвінок може надати ту інформацію яка потрібна для лізингової компанії.

Нажаль, в нашій державі процес отримання кредитної історії суттєво ускладнюється. В Україні існують тільки три кредитних бюро, які почали працювати в грудні 2005 року.

1. Перше всеукраїнське бюро кредитних історій (ПВБКІ).
2. Українське бюро кредитних історій (УБКІ).
3. Міжнародне бюро кредитних історій (МБКІ).

Якщо кредитні бюро почнуть активно розвиватися, то лізингові компанії зможуть спростити процес оцінки клієнта, що сприятиме росту кількості лізингових операцій.

Ще однією проблемою є недостатня кількість кваліфікованих спеціалістів які розуміються в сфері лізингу. Це спричинено відсутністю у навчальних закладах освітніх професійних програм які підготовлюють фахівців з питань лізингу, дисциплін з лізингу, навчально-методичною незабезпеченістю навчального процесу, а також з браком досвіду роботи у лізинговій сфері. Ці причини значно впливають на рівень обслуговування потенційних клієнтів.

Також значною проблемою є відсутність коштів у лізингоодержувачів. Внаслідок цього відбувається зростання простроченої заборгованості за рахунок несплати лізингоодержувачем платежів за користування майном, що зумовлює необхідність вилучення предметів лізингу у неплатоспроможних клієнтів.

Вітчизняні банки також мають певні проблеми при організації надання лізингових послуг. Це зумовлено відсутністю або недосконалістю чітких

методик із проведення лізингових операцій та недосконалістю законодавства, а з іншого – лізинг є комплексом послуг із фінансування та подальшого обслуговування об'єкта лізингу, що передбачає включення до лізингового процесу певної кількості учасників. Незважаючи на те, що всі витрати, пов'язані з укладенням лізингового договору, несе лізингоодержувач, складність процедури виступає стримуючим фактором для більшості банків України.

Відчувається також гостра нестача висококваліфікованих кадрів, які спеціалізуються в лізинговій сфері, зокрема банківської. Майнові ризики напряму пов'язані з об'єктом лізингу. Банк, виступає власником об'єкта лізингу протягом усього терміну дії лізингової угоди, і все ж таки, має ризик втрати, неповернення, та відсутності можливості реалізації лізингового об'єкта [42, с. 158].

Отже, на сучасному етапі розвитку економіки України, яка відбувається під впливом значної кількості внутрішніх та зовнішніх факторів, постає важливе питання про джерела інвестування та надання фінансової допомоги. Дієвим інструментом у системі ефективної діяльності підприємства є ринок лізингових послуг які здатні ефективно впливати на розвиток виробництва підприємств. Розвиток лізингу в Україні на сьогоднішній день в Україні перебуває на стадії становлення, і має ряд проблем, які необхідно вирішувати тому, що вони сповільнюють його розвиток.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ В УКРАЇНІ

3.1. Прогнозування розвитку вітчизняного ринку фінансового лізингу

Господарська діяльність сучасних підприємств здійснюється в умовах невизначеності ринку, непередбачуваності поведінки покупців, постачальників, конкурентів і навіть органів державної влади. Ринок фінансового лізингу теж потребує постійного прогнозування основних показників діяльності із застосуванням сучасного економіко-математичного інструментарію з метою визначення перспектив та напрямів подальшого розвитку. Тож невід'ємною умовою оцінки ринку фінансового лізингу в Україні є визначення перспектив його розвитку. Це може здійснюватися як на основі експертних оцінок фахівців цієї сфери, так і на основі розрахунку прогнозних показників на основі екстраполяції, здійсненої із застосуванням комп'ютерних технологій.

На сьогодні існує три основні методи економічного прогнозування: експертний, каузальний та екстраполяційний [59, с. 52]. Найбільш точним та об'єктивним методом вважають останній. Це пов'язано з тим, що він є найбільш зручним у використанні, адже висновки робляться безпосередньо на основі показників попередніх років і вони не є суб'єктивними. Найголовнішою умовою досягнення бажаного результату є наявність достатньої кількості даних для побудови достовірної моделі прогнозування.

Прогноз відібраних показників здійснюється на основі побудови та аналізу динамічного ряду. Слід також відмітити, що на основі динамічного ряду будується трендова крива, що лише констатує майбутні величини прогнозного показника, однак не дозволяє робити висновки про причини його зміни.

У цілому, серед методів прогнозової екстраполяції виділяють прості та складні [60]. Метод трендів є різновидом складних методів екстраполяції. На відміну від прогнозу на основі регресійного рівняння з різними факторами (крім часу), прогнозування на основі тренду враховує фактори розвитку тільки в неявному вигляді, і це не дозволяє будувати різні варіанти прогнозів при різних можливих значеннях факторів, що впливають на досліджувану ознаку. Проте прогноз на основі тренду охоплює дію всіх чинників, ніби усереднюючи їх, у той час, як в регресійну модель неможливо включити в явному вигляді більше 10–20 факторів.

Сутність цього методу полягає у побудові рівняння тренду (3.1) з урахуванням закономірностей, що склалися у попередні періоди:

$$\gamma = f(t) + \vartheta(t), \quad (3.1)$$

де $f(t)$ – детермінована не випадкова компонента;

$\vartheta(t)$ – стохастична випадкова компонента.

Трендом здійснюється опис фактичної усередненої для майбутнього визначення тенденції процесу у часі. Екстраполяція тренду може бути застосована лише у тому випадку, якщо розвиток явища достатньо добре описується побудованим рівнянням і умови, які визначали тенденцію розвитку у минулому, не зазнають значних змін у майбутньому. При додержанні цих умов екстраполяція здійснюється способом підстановки у рівнянні тренду (3.2) значення незалежної змінної t , яка відповідає величині горизонту прогнозування [61, с. 29]:

$$Y_{t+p} = f(n+p), \quad (3.2)$$

де Y – функція прогнозування;

t – незалежна змінна;

n – кількість періодів;

p – період, на який складають прогноз.

Необхідно зазначити, що точний збіг фактичних даних і прогностичних точкових оцінок, отриманих шляхом екстраполяції кривих, що характеризують тенденцію, є явищем малоімовірним. Причини розходження між прогностичними і фактичними даними такі [60]:

1) вибір форми кривої (у тому числі степеню полінома), що характеризує тренд, містить елемент суб'єктивізму. У будь-якому разі, часто немає твердої основи для того, щоб стверджувати, що обрана форма кривої є єдиною можливою або, тим більше, найкращою для екстраполяції в цих конкретних умовах;

2) оцінювання параметрів кривих відбувається на основі обмеженої сукупності спостережень, кожне з яких містить випадкову компоненту. У силу цього параметрам кривої, а отже, і її положенню в просторі властива деяка невизначеність;

3) тренд характеризує деякий середній рівень ряду на кожен момент часу. Окремі спостереження, як правило, відхилялися від нього в минулому.

При цьому слід враховувати, що засобами Excel можна побудувати будь-який із шести типів розвитку/занепаду тренду, що визначається характером наявних даних. Найбільш надійною лінією тренду є, якщо її значення R – квадрат (якість апроксимації) дорівнює або близько до 1.

Лінійна апроксимація застосовується в найпростіших випадках, коли точки даних розташовані близько до прямої, вона підходить для величини, яка збільшується або зменшується з постійною швидкістю. Логарифмічна лінія тренду є найкращою кривою, якщо швидкість зміни даних швидко зростає або спадає, а потім вирівнюється. Поліноміальна апроксимація використовується для опису величин, які поперемінно зростають та зменшуються. Степінь полінома визначається кількістю екстремумів (максимумів і мінімумів) кривої. Степенева лінія тренду є кривою, яка найкраще підходить для наборів даних, які порівнюють вимірювання, що зростають у певній пропорції. Експоненціальна лінія тренду є кривою, яка

найбільше підходить, коли значення даних зростають або спадають зі швидкістю, що постійно зростає. Змінна середня лінія тренду згладжує коливання даних, щоб більш чітко показати зразок або тенденцію, вона використовує певну кількість точок даних (що встановлюється параметром Кількість точок), усереднює їх і застосовує середнє значення як точку для лінії тренду.

На основі сукупності даних таблиці 3.1 розрахуємо моделі прогнозовної екстраполяції. Період прогнозування складає 2 роки: $t+1$; $t+2$.

Таблиця 3.1

Ключові показники функціонування ринку фінансового лізингу в
Україні за 2011–2020 роки

Показники	Роки									
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Кількість лізингодавців, од.	287	358	411	454	630	630	463	556	596	667
Вартість укладених договорів фінансового лізингу, млн. грн	33600,5	41528,8	67099,5	58304,1	26109,9	23177,6	22758,1	25226,4	29007,3	41956,7
Кількість укладених договорів фінансового лізингу, од.	17141	22010	25052	27348	22148	17370	14023	14832	18498	21760

*Складено автором [38]

Метод прогнозовної екстраполяції передбачає здійснення низки дій стосовно кожного прогнозованого показника. На основі визначення рівнянь ліній трендів можна розрахувати прогнозне значення кількості лізингодавців, кількості укладених договорів та їх вартості у наступні два роки.

Динаміка кількості лізингодавців, вартості та кількості договорів фінансового лізингу на вітчизняному ринку відображена на рисунках 3.1 – 3.3.

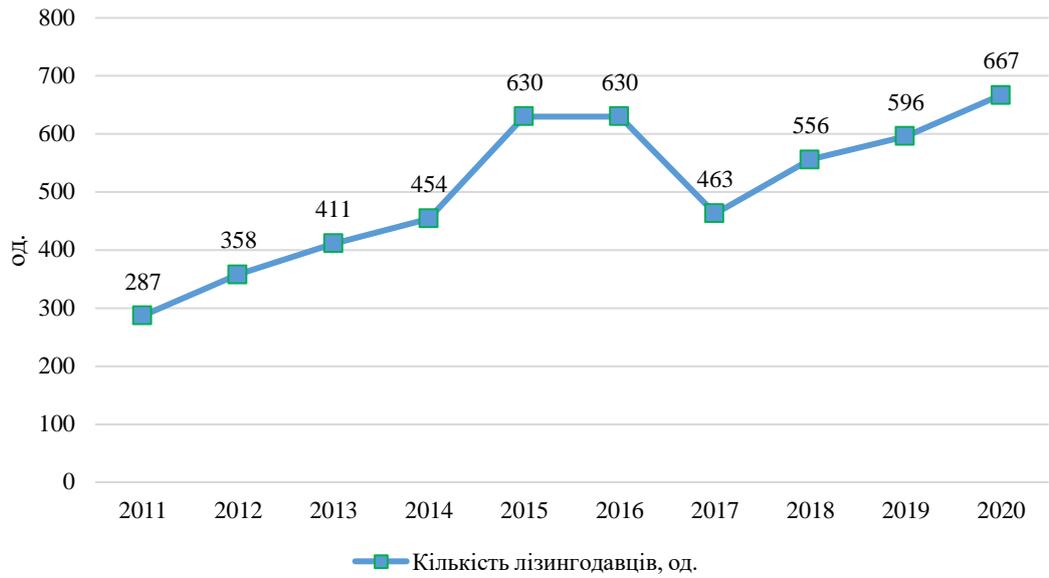

Рис. 3.1. Динаміка кількості лізингодавців на ринку лізингових послуг України протягом 2011-2020 років, од.

*Складено автором [38]

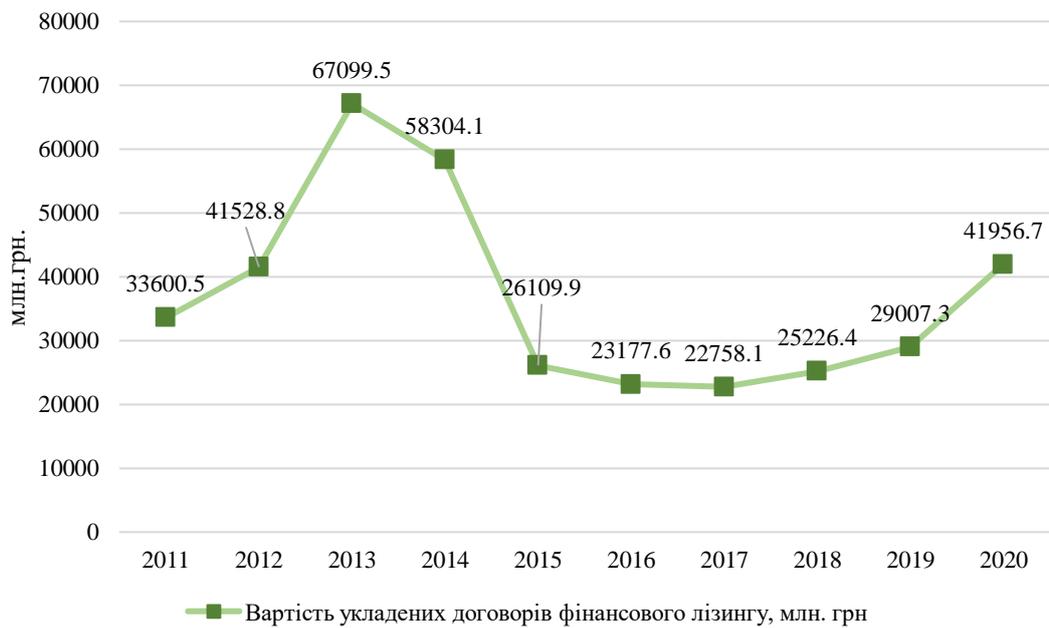

Рис. 3.2. Динаміка вартості укладених договорів фінансового лізингу протягом 2011-2020 років, млн. грн.

*Складено автором [38]

Рис. 3.3. Динаміка кількості укладених договорів фінансового лізингу протягом 2011-2020 років, од.

*Складено автором [38]

Далі розрахуємо прогностні показники ринку фінансового лізингу на майбутні періоди, використовуючи метод аналітичного вирівнювання, та побудуємо прогностні моделі. Для потреб аналізу визначимо тренд, який найкращим чином апроксимує фактичні дані. Адекватність (достовірність) трендових моделей оцінимо за допомогою коефіцієнтів кореляції та апроксимації, розрахованих для кожної з них методом найменших квадратів. Враховуючи, що динаміка показників є надзвичайно нестабільною (спостерігаються періодичні підйоми та спади), можна припустити, що найбільш придатною для прогнозування буде поліноміальна лінія тренду зі степенем поліному 3 або 4 (виходячи з кількості екстремумів).

Проведений розрахунок якості апроксимації (R-квадрат) для різних варіантів ліній тренду (табл. 3.2) практично підтвердив висунуту гіпотезу. Лише для кількості лізингодавців більш прийнятною виявилася степенева лінія тренду.

Використовуючи встановлені нами найбільш доцільні лінії трендів, здійснимо прогнозування основних параметрів ринку фінансового лізингу України на 2021-2022 роки (рис. 3.4 – 3.6).

Таблиця 3.2

Значення R^2 для різних варіантів лінії тренду при прогнозуванні кількості лізингодавців, вартості та кількості укладених договорів фінансового лізингу протягом 2011-2020 років

Лінії тренду	Прогнозування кількості лізингодавців	Прогнозування вартості укладених договорів	Прогнозування кількості укладених договорів
Лінійна	0,6853	0,1561	0,1102
Логарифмічна	0,7586	0,1059	0,0439
Поліноміальна (2 степінь)	0,749	0,1697	0,1128
Поліноміальна (3 степінь)	0,7899	0,7051	0,8948
Степенева	0,8215	0,13	0,0479
Експоненціальна	0,701	0,1589	0,1077

*Складено автором [38]

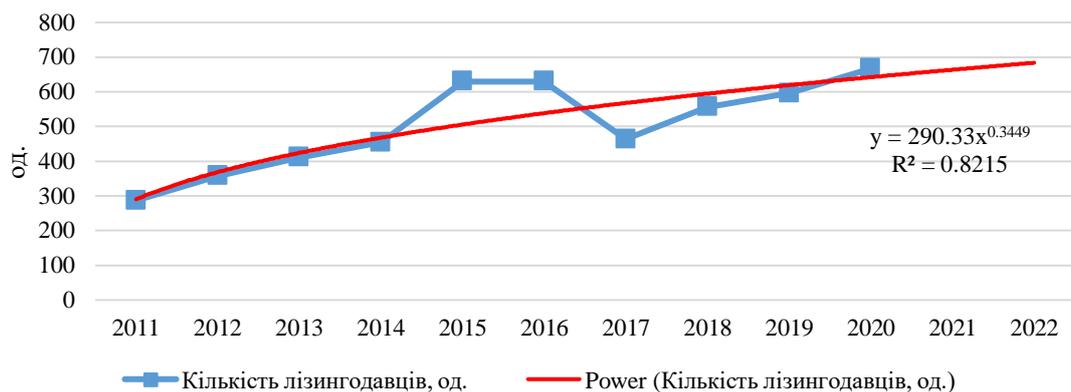

Рис. 3.4. Прогнозування кількості лізингодавців на ринку фінансового лізингу на основі степеневого тренду на 2021-2022 роки, од.

Рис. 3.5. Прогнозування вартості укладених договорів фінансового лізингу на основі поліноміального тренду на 2021-2022 роки, млн. грн.

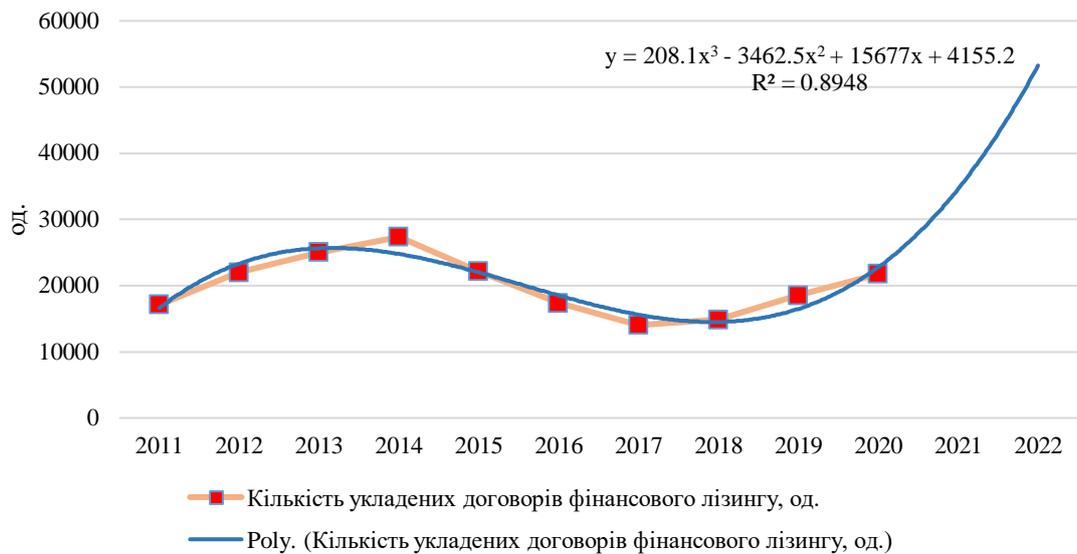

Рис. 3.6. Прогнозування кількості укладених договорів фінансового лізингу на основі поліноміального тренду на 2021-2022 роки, од.

*Складено автором [38]

Побудовані лінії степеневого та поліноміального тренду за основними показниками на ринку фінансового лізингу України мають такі рівняння:

1) за кількістю лізингодавців (степенева функція):

$$Y = 290,33x^{0,3449}; \quad (3.3)$$

2) за вартістю договорів фінансового лізингу, укладених юридичними особами-лізингодавцями та фінансовими компаніями (поліноміальна функція 3-го ступеня):

$$Y = 607,8x^3 - 9794,7x^2 + 41672x + 920,09; \quad (3.4)$$

3) за кількістю договорів фінансового лізингу, укладених юридичними особами-лізингодавцями та фінансовими компаніями (поліноміальна функція 3-го ступеня):

$$Y = 208,1x^3 - 3462,5x^2 + 15677x + 4155,2. \quad (3.5)$$

На основі розрахунку трендових моделей нами отримані прогнозні значення досліджуваних показників, які згруповані у таблиці 3.3. Щоб

розрахувати значення отриманих функцій, необхідно у зазначені рівняння отриманих трендів, які побудовані за даними 10 років, підставити значення $x = 11$ та $x = 12$.

Таблиця 3.3

Прогнозні величини вибраних показників функціонування ринку
фінансового лізингу на 2021–2022 роки

Показники	2020 рік	Прогноз на		Темп змін(+;-), %	
		2021 рік	2022 рік	2021 року проти 2020 року	2022 року проти 2021 року
Кількість лізингодавців, од.	667	664	684	-0,45	+3,01
Вартість укладених договорів фінансового лізингу, млн. грн.	41956,70	83135,19	140825,70	+98,15	+69,39
Кількість укладених договорів фінансового лізингу, од.	21760	34620,8	53276	+59,10	+53,88

*Складено автором [38]

Розрахувавши прогнозні величини відібраних показників функціонування ринку фінансового лізингу на 2021 та 2022 роки, бачимо, що кількість лізингодавців у 2021 році, згідно з прогнозом, скоротиться на 0,45%, а у 2022 році відбудеться збільшення цього показника на 3,01%. На нашу думку, отримані значення відповідають реальній ситуації, коли Національний банк, як новий регулятор ринку фінансових послуг, впродовж 2021 року здійснює аналіз діяльності його учасників з метою виявлення неспроможних та недобросовісних та позбавлення їх ліцензій. У подальшому, загальна кількість лізингодавців може збільшуватися.

Що стосується кількості укладених договорів та їх вартості, то за результатами розрахунків прогнозується суттєвий приріст цих показників. Вартість договорів у 2021 році має зрости на 98,15%, а у 2022 році – на 69,39% порівняно з попередніми роками. Кількість договорів також повинна збільшитись у 2021 році на 59,10%, і у 2022 році на 53,88%. На наш погляд,

такий прогноз є занадто оптимістичним, зважаючи на виявлені нами тенденції попереднього розвитку ринку. Хоча не виключно, що набуття чинності новим законом «Про фінансовий лізинг» сприятиме активізації лізингової діяльності.

Отже, отримані результати можуть свідчити про те, що для сучасних економічних умов України достатньо складно побудувати достовірний прогноз показників функціонування ринку фінансового лізингу. Така ситуація може бути викликана наявністю певних дестабілізуючих макроекономічних чинників, вплив яких досить важко врахувати, з огляду на їх специфіку.

3.2. Шляхи вирішення проблем функціонування ринку фінансового лізингу в Україні

На сучасному етапі розвитку лізинг як фінансова послуга виступає одним із факторів зростання конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, покращення якості послуг, підвищення ефективності виробництва і як наслідок, зміцнення позицій на вітчизняному та світовому ринках.

Зростання значення ринку фінансового лізингу в Україні обумовлене тим, що лізинг є альтернативою банківському кредитуванню та дієвим інструментом процесу ефективного оновлення основних засобів і технологій підприємств усіх напрямів економічної діяльності. Важливим етапом в покращенні функціонування ринку фінансового лізингу стане вдосконалення нормативно-правових актів, які регулюють відносини та операції на цьому ринку.

Чинним нормативним документом, який регулює ринок фінансового лізингу до червня 2021 року, є Закон України «Про фінансовий лізинг», що був прийнятий у грудні 1997 року [2]. Після прийняття Закону правки та доповнення до нього вносилися лише два рази – у 2004 і 2005 роках. Від того

часу накопичилося чимало проблем, і фінансова галузь потребувала комплексного оновлення, яке повинно усунути застарілі правові механізми і створити передумови для розвитку як ринку лізингу, так і інших секторів економіки.

На початку березня 2021 року був підписаний закон «Про фінансовий лізинг» № 1201-IX [12], який Верховна Рада ухвалила 4 лютого 2021 року. Цей Закон набуде чинності з 13 червня 2021 року і запровадить низку нововведень, які узгодять його з іншими законодавчими актами. Новий закон створить нові можливості для лізингових компаній, стимулюючи розвиток лізингового ринку.

Прийняття нового Закону «Про фінансовий лізинг» буде сприяти приведенню законодавства у відповідність до сучасних практик та кращого світового досвіду. Запропоновані норми передбачають покращення державного регулювання ринку лізингу та посилення захисту прав споживачів фінансових послуг. Закон розроблений відповідно до кращої європейської практики, узагальненої Асоціацією LEASEUROPE, яка об'єднує всі національні лізингові Асоціації європейських країн, і з урахуванням позитивних норм проекту Модельного закону про лізинг, який на сьогодні розробляється [62].

У новій редакції Закону «Про фінансовий лізинг» пропонується встановлення єдиного порядку для регулювання лізингових відносин, чітко визначити трактування поняття фінансового лізингу, а також вимоги до договору та його сторонами. У новому законопроекті будуть зазначені чіткі умови згідно переходу права власності до лізингоодержувача для користування предметом лізингу, встановлено право лізингоодержувача – фізичної особи відмовитись від угоди фінансового лізингу, зазначено умови повернення предмету лізингу який може бути здійснений у безспірному порядку, та на підставі виконавчого напису нотаріуса; впроваджено механізм захисту інтересів лізингодавця у разі, якщо заборгованість лізингоодержувача є значною [63].

Порівняно зі старим законом «Про фінансовий лізинг», у новому законі наведено чітке трактування фінансового лізингу, охарактеризовано об'єкти лізингу, а також ознаки фінансового лізингу.

Згідно з новою версією закону, фінансовим лізингом є вид правових відносин, за якими лізингодавець зобов'язується відповідно до договору фінансового лізингу на строк та за плату, визначені таким договором, передати лізингоодержувачу у володіння та користування як об'єкт фінансового лізингу майно, що належить лізингодавцю на праві власності та набуте ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем, або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов, та які передбачають наявність хоча б однієї з ознак фінансового лізингу, встановлених цим Законом.

У новому документі виділено такі ознаки, згідно яких лізинг вважається фінансовим [12]:

1) об'єкт фінансового лізингу передається на строк, протягом якого амортизується не менше 75 відсотків його первісної вартості, а лізингоодержувач зобов'язаний на підставі договору фінансового лізингу або іншого договору, визначеного договором фінансового лізингу, протягом строку дії договору фінансового лізингу придбати об'єкт фінансового лізингу з подальшим переходом права власності від лізингодавця до лізингоодержувача за ціною та на умовах, передбачених таким договором фінансового лізингу або іншим договором, визначеним договором фінансового лізингу;

2) сума лізингових платежів на момент укладення договору фінансового лізингу дорівнює первісній вартості об'єкта фінансового лізингу або перевищує її;

3) балансова (залишкова) вартість об'єкта фінансового лізингу на момент закінчення строку дії договору фінансового лізингу, передбаченого таким договором, становить не більше 25 відсотків первісної вартості (ціни)

такого об'єкта фінансового лізингу станом на початок строку дії договору фінансового лізингу;

4) об'єкт фінансового лізингу, який виготовлений на замовлення лізингоодержувача, після закінчення дії угоди фінансового лізингу не може бути використаний іншими особами, крім лізингоодержувача, зважаючи на його технологічні та якісні характеристики.

Після введення в дію нового Закону України «Про фінансовий лізинг» передбачаються зміни і в ряді інших законодавчих актів (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Зміни до законодавчих актів після введення в дію нового Закону України
«Про фінансовий лізинг»

Законодавчі акти	Зміни
Кримінальний кодекс України	доповнення положеннями, які підсилять відповідальність за неповернення транспортних засобів після закінчення угоди лізингу, незаконні дії з майном яке було передане у фінансовий лізинг, а також за шахрайські дії з угодами фінансового лізингу;
Господарський кодекс України	виключення положення про лізинг з Господарського кодексу України (ГКУ) і з низкою змін перенести до Цивільного кодексу України (ЦКУ);
Цивільний кодекс України	розширення переліку речей, які можуть бути предметом лізингу; встановлення обов'язку лізингодавця письмово повідомити продавця про те, що майно, яке буде у нього придбане, у подальшому буде передане в лізинг; більш чітке врегулювання особливостей визначення права власності на предмет лізингу, а також наслідки за якими угода буде визнана недійсною;
Закон «Про дорожній рух»	у разі наймання транспортних засобів, водій замість реєстраційного документа на транспортний засіб може показати його нотаріально завірену копію разом з оригіналом або нотаріально завірену копію договору про наймання транспортного засобу;
Дekret Кабінету Міністрів України «про державні мита»	передбачається ставки мита за нотаріальне посвідчення договорів фінансового лізингу встановити на рівні мит за нотаріальне посвідчення договорів застави.

*Складено автором

Після введення в дію, закон повинен позитивно вплинути на регулювання правовідносин і захистити інтереси компаній, які здійснюють надання послуг з фінансового лізингу (насамперед, фінансові компанії).

Дасть можливість захистити споживачів від шахрайських схем компаній, які мали змогу надавати послуги фінансового лізингу раніше, фактично не маючи на це повноважень. Отже, нововведення матимуть позитивний вплив на конкуренцію на ринку фінансового лізингу за рахунок зменшення кількості недобросовісних компаній.

Ще однією проблемою на ринку фінансового лізингу є нерівні умови доступу на ринок для фінансових компаній та юридичних осіб-лізингодавців. Вирішення даної проблеми має на меті реалізувати Національний банк України, який згідно із Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [25] здійснює державне регулювання та нагляд на ринку фінансового лізингу.

Враховуючи, що фінансові компанії та юридичні особи-лізингодавці надають однакову фінансову послугу та бажання державного регулятора встановити єдині стандарти діяльності на ринку фінансових послуг, Національний банк планує вдосконалити вимоги, які застосовуватимуться до фінансових компаній та юридичних осіб-лізингодавців. Така процедура буде реалізуватися шляхом посилення вимог до діяльності юридичних осіб-лізингодавців, зокрема щодо структури власності, капіталу, ділової репутації та звітності тощо.

Щоб надавати послуги фінансового лізингу юридична особа повинна буде отримати ліцензію на здійснення діяльності фінансової компанії. Юридичні особи-лізингодавці будуть автоматично переоформлені в фінансові компанії. При видачі ліцензії на здійснення діяльності фінансовою компанією, відомості про неї будуть вноситися до Реєстру фінансових установ. Даний підхід дасть можливість суттєво спростити процедуру ліцензування шляхом об'єднання в єдину процедуру отримання ліцензії та реєстрації заявника. Заявники отримуватимуть єдину ліцензію проведення діяльності з надання фінансових послуг, а не окрему ліцензію на кожен окремий вид фінансових послуг. Крім того, ліцензії, які наразі Національний

банк видає фінансовим компаніям-лізингодавцям, відобразатимуться в єдиній ліцензії [58].

Нова ліцензія дасть можливість компанії обрати й зафіксувати усі необхідні послуги, які вона планує надавати на основі обраної бізнес-моделі. Лізингові компанії будуть мати можливість поєднати діяльність із надання фінансових послуг та наданням окремих видів супровідних послуг чи операцій. Крім того, Національний банк розглядає питання доцільності встановлення додаткових вимог чи обмеження кола осіб, які матимуть право надавати гарантії, зважаючи на ризикованість такої фінансової послуги. Також лізингові компанії зможуть суміщати свою діяльність із здійсненням деяких інших видів господарської діяльності, зокрема, з оперативним лізингом [58].

Запропоновані зміни дозволять об'єднати вимоги допуску лізингових компаній на ринок фінансового лізингу. Такий підхід дасть можливість Національному банку забезпечити прозорість ринку, бездоганну ділову репутацію власників та керівників, а також фінансову спроможність лізингових компаній.

Досить важливою проблемою, яка на даний час є актуальною на ринку лізингу та не дає можливості успішно функціонувати лізинговим компаніям на вітчизняному ринку, є обмеженість фінансування лізингової діяльності. Для покращення доступу до фінансування малих та середніх підприємств слід передбачити канали фінансування в національній валюті для покращення лізингової діяльності.

Використання вендорного фінансування є досить поширеним явищем на більш зрілих ринках і має великий потенціал як стратегія для розвитку лізингової галузі в Україні. Ідея вендорного фінансування в Україні була подана міжнародним експертом в цій галузі 22 жовтня 2020 року на круглому столі, що пройшов онлайн за спільної підтримки Проекту USAID «Трансформація фінансового сектору» та Асоціації «Українське об'єднання лізингодавців».

Сутність вендорного фінансування полягає у партнерській програмі між лізинговою компанією та постачальником (вендором), метою якої є фінансування клієнтів, яких не цікавить придбання продукції з повною негайною оплатою грошовими коштами. Вендорне фінансування пропонує клієнтам комплексне рішення: фінанси, технічне обслуговування, сервіс, страхування - все в одному пакеті або фінансування у поєднанні з деякими послугами. Лізингова компанія, яка разом з партнером розпочинає програму вендорного фінансування конкретного бренду, надає підтримку новому ринковому сегменту і сприяє зростанню обсягу бізнесу партнера [64].

Різні структури програм вендорного фінансування використовуються багатьма вітчизняними, іноземними або міжнародними компаніями в усіх секторах економіки в Європі та у всьому світі - Volvo, Mercedes, Schmitz, Scania, DAF, HP, Dell, GE, CAT, Philips Healthcare, Siemens Healthcare, Apple, Lenovo, Dell, IBM, JCB і також багато інших компаній використовують вендорне фінансування [64].

Вендори мають багато різних шляхів, щоб вийти на ринок. Одні з них можуть продавати продукцію напряму, інші мають можливість запропонувати повноцінне фінансове рішення у формі вендорного фінансування, а треті можуть використовувати вендорне фінансування лише в певних випадках.

Беручи до уваги наявність ресурсів, відсутність місцевого потенціалу, небажання приймати великі позики або базуючись на більш обережному виборі активів, враховуючи ці обставини, деякі лізингові компанії можуть використовувати вендорне фінансування як стратегію місцевого ринку. Вендор представляє лізингову компанію від її імені обраним кінцевим споживачам (потенційним орендарям) серед багатьох компаній, багато з яких ніколи навіть не намагалися зв'язатися з лізинговою компанією безпосередньо. Оскільки вендор сам представляє клієнтів, лізингова компанія може не витратити рекламні ресурси, а використовувати комерційну роботу самого вендора. Базовий відбір, який здійснює Вендор, дозволяє лізинговій

компанії, як фінансисту, контактувати з потенційними клієнтами, які дійсно зацікавлені у фінансуванні активів, що відповідають їхнім вимогам. Далі Вендор представляє лізингову компанію кінцевим кредитоспроможним споживачам, зацікавленим і в активі, і у фінансуванні. Вендор навіть може сам оформити фінансування разом з продажем активу [64].

В цілому, застосування вендорного фінансування у лізинговій сфері, дасть можливість збільшити обсяги продажів, покращити процес реалізації продукції, значно зменшити ризики та покращити рівень обслуговування клієнтів. Але щоб запустити цю програму, потрібно багато часу та зусиль декількох лізингових компаній, які забажають першими випробувати дану програму. Якщо буде можливість залучити виробників до участі у програмах вендорного фінансування в Україні, то обсяги лізингу для малих та середніх підприємств значно збільшаться. Це допоможе збільшити конкуренцію на лізинговому ринку, розширити категорії товарів, знизити ціни та стимулювати диверсифікації портфелів лізингодавців, тим самим зменшуючи ризики.

Зі свого боку, Національний банк України планує розширити доступ до фінансування від третіх осіб для небанківських фінансових установ, зокрема лізингових компаній, що стане одним із ключових пріоритетів майбутньої системи регулювання.

Дозволятиметься залучення коштів [58]:

- 1) від учасників (акціонерів) та афілійованих осіб лізингової компанії;
- 2) від інших надавачів фінансових послуг, а також міжнародних фінансових організацій;
- 3) на умовах субординованого боргу від кваліфікованих інвесторів, у тому числі тих, що не є фінансовими установами;
- 4) шляхом розміщення емісійних боргових цінних паперів, у тому числі шляхом публічної пропозиції корпоративних облігацій серед фізичних чи юридичних осіб, за умови дотримання вимог, установлених Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку і Національним банком.

У майбутньому джерела фінансування матимуть можливість додатково розширюватися відповідно до рівня зрілості ринку. Одним із головних завдань Національного банку є запобігання шахрайській діяльності на ринку лізингу, яка полягає в маскуванні під депозити інших видів неправомірного залучення коштів від населення без ліцензії.

Варто також відзначити, що, держава повинна сприяти розвитку здорової конкуренції на ринку лізингу. Слід приділити увагу розробці на державному рівні програми реалізації заходів щодо підвищення конкурентоспроможності лізингодавців, яка могла б містити інструменти тактичного та стратегічного спрямування. Під час розробки зазначеної програми велику увагу варто зосередити на досягненні таких завдань [65]:

1) забезпечити фінансову стійкості та платоспроможності лізингових компаній. Це можна досягнути шляхом підвищення рівня рентабельності та капіталізації, нарощення довгострокової ресурсної бази, побудови адекватної системи підтримки лізингової ліквідності, реформування системи регулювання та нагляду за лізинговою діяльністю;

2) стимулювати процес надання лізингових кредитів малому та середньому бізнесу. Щоб реалізувати даний підхід, потрібно вирішити проблеми які стосуються юридичного захисту прав лізингодавців та зростання рівня платоспроможності лізингоотримувачів, обмеження ризиків лізингових операцій, кредитування суб'єктів малого і середнього бізнесу;

3) підвищити організаційний рівень лізингової діяльності, що можна здійснити при вирішенні питань щодо зростання довіри населення до лізингових компаній, злагодженої роботи Національного банку України який здійснює державне регулювання фінансових ринків з лізинговими компаніями, вдосконалення механізмів регулювання лізингової діяльності;

4) підвищити якість роботи лізингових компаній. Щоб цього досягнути, необхідно забезпечити належне впровадження та розвиток національних стандартів якості корпоративного управління в лізингових

компаніях, стимулювати організацію належної системи внутрішнього контролю та аудиту в лізингових компаніях.

В сучасних умовах розвитку економіки надзвичайно актуальною є проблема платоспроможності підприємств. Страхові організації стають все більш поширеними в сучасному бізнес-середовищі, оскільки вони дозволяють лізингодавцям та їх клієнтам мінімізувати власні ризики та компенсувати збитки які можуть відбутися за певних обставин.

Страховання дозволяє на будь-якому етапі проведення операції лізингу захистити майнові інтереси орендодавця та орендаря у разі смерті, втрати або пошкодження предмета який був переданий у лізинг до моменту коли термін дії договору оренди закінчиться. Страховання ризику оренди є гарантією для сторін виконання своїх зобов'язань. Є багато причин, чому компаніям необхідно страхувати ризики фінансового лізингу, а саме: страхування може захистити учасників які беруть участь у лізингової операції від можливих ; виробничий процес на підприємстві збільшує ризиковість діяльності, страхування лізингових операцій має позитивний досвід закордоном. Тому при укладанні договору оренди використовується договір страхування, який є інструментом для орендодавця та орендаря для захисту ризиків. Держава повинна приділяти особливу увагу функціонуванню страхового ринку.

Через досить невисокий рівень обізнаності суб'єктів господарювання у сфері лізингу та нерозуміння його переваг перед кредитуванням, лізингова діяльність в Україні все ще перебуває на стадії становлення. Важливим є підвищення обізнаності представників малих та середніх підприємств щодо лізингу як важливого інструмента розвитку підприємств, оновлення виробництва, що, в свою чергу, у майбутньому позитивно вплине на економіку нашої держави. Є потреба в створенні та запровадженні навчальних програмах, інформаційно-освітніх заходів проведення конференцій, для малих та середніх підприємств, а також представників регіональних органів влади та громадськості, щоб вони почали цікавитись сферою лізингу, побачити його переваги перед кредитуванням,

проаналізувати ризики які можуть їх очікувати, та оцінити перспективи його впровадження на власних підприємствах. Великий вплив матиме організація з'їздів представників великих лізингових компаній, а також їх найбільших клієнтів, щоб вони змогли поділитись досвідом у використанні лізингу для залучення нових клієнтів яких дійсно зацікавить лізинг.

Прикладом є проведення у 2019 році навчального семінару в рамках Проекту USAID «Трансформація фінансового сектору» в Миколаєві на тему: «Лізинг: Особливості послуги та Переваги для клієнта». Даний семінар був проведений Національною асоціацією сільськогосподарських дорадчих служб, Проектом USAID у співпраці з Асоціацією «Українське об'єднання лізингодавців» для представників малого та середнього сільськогосподарського бізнесу в 12 містах України. Також, у 2020 році, Асоціація «Українське об'єднання лізингодавців» у партнерстві із Львівською торгово-промисловою палатою провела просвітницький захід на тему: «Як малому та середньому бізнесу Львівщини отримати лізингове фінансування». Захід відбувся в рамках в рамках гранту, наданого проектом USAID «Трансформація фінансового сектору». У ньому брали участь понад 50 представників бізнесу, а також керівники провідних лізингових компаній України [66].

Вважаємо, що на ринку фінансового лізингу є проблема недостатності та суперечливості даних про стан ринку лізингових послуг в Україні, яка зумовлена майже повною відсутністю статистичної звітності про діяльність лізингодавців. І як результат, немає чіткої та повної характеристики ринку лізингових послуг в Україні. Тому важливим рішенням цієї проблеми є необхідність запровадити обов'язкову статистичну звітність для юридичних осіб, що проводять лізингову діяльність та її розкриття. Статистика лізингу дасть можливість організувати реєстрацію, збір і обробити даних про різні договори, які були укладені лізинговими компаніями, узагальнить представлені дані за допомогою відповідної системи показників, які

застосовуються щоб оцінити лізингову діяльність та прийняти відповідні управлінські рішення.

Національний банк України планує запровадити обов'язок лізингових компанії розкривати фінансову та статистичну звітність яка є важливим інструментом моніторингу фінансового стану установи, результатів її діяльності та притаманних їй ризиків. Розкриття інформації діяльності лізингових компаній та юридичних осіб які надають лізингові послуги, є важливим елементом для захисту прав клієнтів та забезпечення прийняття ними поінформованих рішень, а також загальної прозорості ринку.

Недостатня освіченість в сфері лізингу та особливостей діяльності на цьому ринку дало змогу лізинговим компаніям створювати шахрайські схеми. Національний банк України, планує здійснювати фінансовий моніторинг ринку лізингу, основною метою якого є недопущення використання послуг лізингових компаній із метою відмивання коштів та фінансування тероризму. Відповідно до Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [67], лізингові компанії є суб'єктами первинного фінансового моніторингу, регулювання діяльності яких та нагляд за якими у сфері фінансового моніторингу здійснюватиме Національний банк.

Під час розроблення нормативно-правових актів у сфері фінансового моніторингу, Національний банк планує сформулювати певні вимоги та очікування щодо побудови належної внутрішньої системи для запобігання використанню послуг лізингової компанії з метою відмивання коштів, фінансування тероризму. Нормативно-правові акти, повинні містити критерії ризиків, які компанія має врахувати під час побудови й здійснення процедур належної перевірки клієнтів, виявлення підозрілих операцій. Також, Національний банк повинен перевіряти здатність побудованої системи належно виявляти, контролювати та управляти ризиками які пов'язані з

відмиванням коштів або фінансуванням тероризму і мати змогу своєчасно забезпечити виявлення підозрілих операцій клієнтів [58].

Національним банком України буде здійснено нагляд за діяльністю лізингових компаній у формі безвиїзного нагляду та інспекційних перевірок. Для цього Національний банк буде розробляти відповідний власний порядок нагляду за небанківськими фінансовими установами, і який буде передбачати порядок проведення безвиїзного нагляду, а також проведення планових та позапланових перевірок на основі ризикорієнтованого підходу. Здійснення інспекційних перевірок буде відбуватися за потреби, якщо наявні відповідні підстави, наприклад недоліки у діяльності компаній, корпоративному управлінні, системах управління ризиками та внутрішнього контролю. Залежно від ступеня ризику Національний банк визначатиме інтенсивність заходів нагляду [58].

Крім того, Національний банк буде ініціювати проведення позапланових перевірок, зокрема за результатами аналізу звернень споживачів, якщо будуть порушуватись їхні права, якщо звітність не буде подаватися у відповідний термін, та за наявності фактів, що свідчать про підвищення ступеня ризику від здійснюваної діяльності. Показники діяльності, за якими буде слідкувати Національний банк для оцінки ризиків та здійснення нагляду, можуть бути: утримання власного капіталу на відповідному рівні, запровадження належного корпоративного управління та системи внутрішнього контролю, запровадження системи управління ризиками, запровадження належної системи фінансового моніторингу, надання регулярної інформації Національному банку в установленому форматі, розкриття інформації щодо своєї діяльності на власному вебсайті відповідно до вимог законодавства [58].

Новим напрямом у розвитку вітчизняного ринку фінансового лізингу, який пов'язаний з розширенням об'єктів лізингових операцій, є надання житла у лізинг. Така програма діє в Україні із 2019 року, але поки що вона розрахована на співробітників Національної поліції України та Державної

служби України з надзвичайних ситуацій. Відповідно до зазначеної програми, людина мешкає у квартирі, яка є власністю лізингодавця, та сплачує за неї лізингові платежі впродовж певної кількості років. Право власності лізингоотримувач зможе оформити тільки після того, як закінчиться термін угоди та виплатиться повна сума вартості житла. Середня ставка за наданим житлом у лізинг на даний час становить приблизно 9%.

У той же час, передбачається найближчим часом вдосконалити умови та розширити перелік потенційних учасників, які зможуть взяти участь у програмі, будуть розширятися. У список будуть входити військові, медики, освітяни, тобто працівники бюджетної сфери, а також незахищені верстви населення. Також є пропозиції щодо можливості поширення дії програми на вимушених переселенців. Відсоток може бути знижений до 5% при терміні лізингу від 1 до 20 років [66].

Ще одним нововведенням на ринку фінансового лізингу, яке було представлено заступником голови «Центру розвитку земельних правовідносин в Україні» Анатолієм Шумським, є можливість купівлі сільськогосподарських земель через державну компанію «Украгролізинг» [66]. На сьогоднішній день, компанія допомагає агрономам у придбанні сільськогосподарської техніки та обладнання за механізмом лізингу. Така пропозиція була запропонована у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення», який буде введений в дію з 1 липня 2021 року й відповідно до якого буде запущений ринок землі.

Отже, впровадження зазначених заходів для покращення діяльності на ринку фінансового лізингу та вирішення його проблем є необхідною умовою для його активного та стабільного функціонування у майбутньому. Важливим елементом у розвитку ринку лізингу є допомога держави, яка може створити певні умови для покращення взаємодії суб'єктів господарювання на ринку фінансового лізингу та підтримувати його розвиток.

ВИСНОВКИ

Дослідження сучасного стану та перспектив розвитку ринку лізингових послуг в Україні дає підстави для таких висновків:

Уточнено визначення лізингу як особливого виду економічних відносин, за якого на умовах платності, строковості та поворотності або викупу здійснюється надання лізингодавцем господарського майна в тимчасове користування лізингоодержувачу при збереженні права власності на це майно за лізингодавцем, й який містить у собі елементи кредиту, оренди, інвестицій, а також процесу купівлі-продажу. Виходячи з цього, лізингові послуги визначено як дії на фінансовому ринку, в результаті яких лізингодавець надає у виключне володіння лізингоодержувачу власне майно за рахунок періодичних лізингових внесків відшкодування його вартості за використання та експлуатацію цього майна або його викупу.

Крім того, визначено, що за економічною сутністю, ринок фінансового лізингу – це сукупність економічних відносин, що виникають між лізингодавцями та лізингоодержувачами при формуванні попиту і пропозиції на послуги із надання можливості строкового платного володіння і користування майном, необхідним лізингоодержувачу для провадження підприємницької та іншої діяльності, не забороненої чинним законодавством.

Розвиток лізингу для держави та суб'єктів господарювання є досить важливим тому, що впровадження лізингу на підприємстві може значно вплинути на його розвиток шляхом оновлення основних засобів, переоснащення виробництва, впровадження нових технологій, внаслідок чого, підприємства можуть виробляти конкурентоспроможну, якісну продукцію, отримувати прибутки та сплачувати податки.

Відповідно до Закону України «Про фінансовий лізинг», на ринку лізингових послуг функціонують такі суб'єкти: лізингодавець, лізингоодержувач, продавець (постачальник) та інші юридичні або фізичні

особи. Відповідно, лізингодавець і лізингоодержувач мають певні права та обов'язки, яких вони повинні дотримуватись.

Ринок фінансового лізингу регулюється законодавчими актами, що визначають загальні правові особливості лізингової діяльності, механізм державного регулювання фінансового лізингу як фінансової послуги, порядок оподаткування лізингових операцій, а також правила здійснення цієї діяльності. Розвиток українського ринку орендних послуг вимагає чіткого та несуперечливого законодавства. На жаль, законодавче регулювання ринку лізингу в Україні далеко не досконале та має ряд проблем, які потребують вирішення.

Ринок фінансового лізингу у нашій країні пройшов тривалий шлях становлення і розвитку. На даний час спостерігається позитивна тенденція зростання кількості фінансових компаній, які надають лізингові послуги, і це свідчить про їх затребуваність й ефективність на фінансовому ринку, а також про збільшення попиту на такі послуги серед суб'єктів господарювання. Що стосується кількості юридичних осіб-лізингодавців, то їх кількість, навпаки, постійно зменшується. Причинами скорочення кількості лізингодавців стало нестабільне економічне становище в країні, а також введення ліцензування лізингової діяльності. Загалом, ринок фінансового лізингу в Україні поступово розвивається, суб'єкти підприємництва постійно потребують реальну та ефективну фінансову допомогу й проявляють зацікавленість в отриманні лізингових послуг, формуючи попит на ринку.

Щодо вартості та кількості договорів на ринку фінансового лізингу, то спостерігається практично постійне їх збільшення. Це, безумовно, є позитивною тенденцією і свідчить про попит на послуги фінансового лізингу як ефективного способу покращення виробничої бази суб'єктів підприємництва. Сучасна специфіка фінансових відносин в Україні змушує суб'єктів господарювання в різних сферах діяльності активно долучатись до використання лізингових послуг. Найбільшими споживачами на ринку лізингових послуг є суб'єкти підприємництва у сферах сільського

господарства, сфери послуг, транспортної галузі та будівництва. Проведений аналіз свідчить про невідповідність темпів росту ринку лізингових послуг потребам промисловості та економіки в Україні, в цілому. У подальшому використання лізингових схем фінансування доцільно здійснювати через сприяння розвитку добросовісної конкуренції серед лізингодавців; підвищення кваліфікації персоналу, що обслуговують лізингові відносини; збільшенні поінформованості потенційних лізингоотримувачів та, головне – з урахуванням досвіду економічно розвинутих країн, узгоджуючи інтереси різних відомств і служб щодо регулювання лізингового процесу.

Визначено, що розвиток ринку банківських лізингових послуг в Україні має безсумнівні переваги для всіх учасників. Стрімка динаміка зростання лізингових відносин спонукала банки відокремлювати лізинг як банківську послугу та заснувати власні лізингові компанії. Зроблено висновок, що створення банком власної лізингової компанії вирішує одну з найголовніших проблем, з якими стикаються лізингові компанії в процесі своєї діяльності – пошук джерел фінансування для реалізації власних проектів. Кредитуючи дочірню лізингову компанію, банк може відкривати перед нею доступ до стабільного та довготермінового фінансування, завдяки чому останні отримують значну конкурентну перевагу, а банк, своєю чергою, отримує додаткове джерело прибутків та сприяє диверсифікації ризиків і підвищенню ліквідності. Однак з'ясовано, що брак досвіду в сфері фінансової оренди поставив перед лізинговими компаніями ряд проблем: по-перше, законодавча база лізингу ще слабка і потребує значних доопрацювань; по-друге, банки неохоче надають кредити лізинговим компаніям у зв'язку з тим, що на момент укладання угоди лізингові компанії не можуть надати застави в достатніх розмірах; по-третє, відсутній позитивний досвід співпраці з лізинговими компаніями.

Проаналізувавши банки України які надають послуги фінансового лізингу, виявлено чотири банки з державною часткою, і лише в одного із них протягом аналізованого періоду відбувається активна тенденція розвитку

лізингу, таким банком є АБ «УКРГАЗБАНК». В банках іноземних банківських груп лише АТ «КРЕДОБАНК» у 2020 році набув активного розвитку в лізинговій сфері. Стосовно банків з приватним капіталом, то тут спостерігається динаміка збільшення надання послуг фінансового лізингу АТ «ПУМБ», і саме цей банк є успішним в розвитку фінансового лізинг.

Ринок фінансового лізингу потребує постійного прогнозування основних показників діяльності з метою визначення перспектив та напрямів подальшого розвитку. Тож невід'ємною умовою оцінки ринку фінансового лізингу в Україні є визначення перспектив його розвитку. Найбільш точним та об'єктивним методом є екстраполяційний. Сутність методу полягає в прогнозі відібраних показників на основі побудови та аналізу динамічного ряду. На основі динамічного ряду будується трендова крива, що лише констатує майбутні величини прогнозного показника.

Господарська діяльність сучасних підприємств здійснюється в умовах невизначеності ринку, непередбачуваності поведінки покупців, постачальників, конкурентів і навіть органів державної влади. Ринок лізингових послуг теж потребує постійного прогнозування основних показників діяльності із застосуванням сучасного економіко-математичного забезпечення фінансового планування і прогнозування з метою визначення перспектив та напрямів подальшого розвитку. Доведено, що для сучасних економічних умов України досить складно побудувати прогноз показників функціонування ринку лізингових послуг. На нашу думку, це викликано наявністю дестабілізуючих макроекономічних чинників, вплив яких досить важко спрогнозувати, враховуючи їх специфіку.

Важливим етапом у даній роботі було визначення та характеристика проблем які на сьогодні є актуальними на ринку фінансового лізингу, а також запропонувати шляхи їх вирішення для покращення функціонування ринку фінансового лізингу.

1) одним із важливих етапів у вдосконалення регулювання ринку фінансового лізингу стане вдосконалення нормативно-правових актів, які регулюють відносини та операції на цьому ринку;

2) встановлення єдиних стандартів діяльності на ринку фінансових послуг, для фінансових компаній та юридичних осіб-лізингодавців;

3) передбачення каналу фінансування до малих та середніх підприємств в національній валюті для покращення лізингової діяльності;

4) використання вендорного фінансування яке дасть можливість збільшити обсяги продажів, покращити процес реалізації продукції, значно зменшити ризики та покращити рівень обслуговування клієнтів;

5) запобігання шахрайській діяльності на ринку лізингу, шляхом здійснення фінансового моніторингу Національним банком України;

6) збільшення освіченості населення в сфері лізингу та особливостей діяльності. Є велика потреба в створенні та запровадженні навчальних програмах, інформаційно-освітніх заходів проведення конференцій, для малих та середніх підприємств.

Отже, запровадивши відповідні заходи з метою для покращення діяльності на ринку лізингу відбудеться поступове вирішення його проблем, яке є важливою умовою для його нормального функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рибачок В.А. Історія становлення інституту лізингу як правової категорії. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. № 3. С. 91–97.
2. Про фінансовий лізинг: Закон України від 11.12.2003 № 1381-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1381-15#Text>.
3. Коцовська Р. Р., Павлишин О. П., Хміль Л. М. Банківські операції: підручник. Київ, 2014. 390 с.
4. Михайлов А.М. Фінансові інструменти формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки в умовах глобалізаційних викликів. *Економіка АПК*. 2019. № 3 С. 52–61.
5. Амелін С. К. Сутність фінансового лізингу. *Наукові праці НДФІ*. 2010. № 3. С. 131–139.
6. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. Львів, 2011. 608 с.
7. Никитченко Ю. В. Лізинг в Україні і США: спільне та відмінне. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 7. С. 100–104.
8. Поддєрьогін А. М., Марченко Н.А. Лізинг як інвестиційна складова оновлення основних засобів виробництва. *Незалежний аудитор*. 2014. № 8. С. 62–66.
9. Саблук Р. П. Фінансовий лізинг: стан та перспективи розвитку. *Проблеми економіки*. 2013. № 4. С. 121–123.
10. Недеря Л. В., Павличук С. В. Багатоаспектний підхід до визначення сутності поняття «лізинг». *Молодий вчений*. 2014. № 6 (09). С. 184–187.
11. Слободянюк О.В., Степанова І.В. Ринок лізингових послуг в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 16 (4). С. 129–132.

12. Про фінансовий лізинг: Закон України від 04.02.2021 № 1201-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text>.
13. Жолнерчик Г.Ю. Лізинг як форма активізації інвестиційної діяльності підприємств. Київ, 2010. 18 с.
14. Клименко І. В. Лізинг транспортних засобів: теоретичні складові та моніторинг сучасного стану. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2013. № 1. С. 103–125.
15. Грабельська О.В. Лізинг: класифікація та ефективність застосування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів. 2011. № 704. С. 89–95.
16. Ментух Н. Ф., Шевчук О.Р. Теоретичні аспекти класифікації лізингу. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 1. С. 75–80.
17. Лісовська Н. Розвиток ринку лізингових послуг в Україні. *Товари і ринки*. 2010. № 1. С. 29–36.
18. Офіційний сайт страхової компанії «БРОКБІЗНЕС». URL: <http://bbs.ua>.
19. Мороз А.М., Савлук М.І., Пуховкіна М.Ф., Олексієнко М.Д. Банківські операції: підручник. Київ, 2010. 384 с.
20. Єгоричева С. Б., Соколова А.М., Осауленко К.Є. Механізм функціонування ринку лізингових послуг в Україні. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки*. 2017. № 4. С. 114–121.
21. Борисюк О. В., Міщанчук О. О. Ринок лізингових послуг в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 5(4). С. 22–25.
22. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-ІV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. 144 с.
23. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-ІV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44, 356 с.

24. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. 112 с.

25. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>.

26. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12. 2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.

27. Про приєднання України до Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг: Закон України від 11.01.2006 № 3301-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3301-15#Text>.

28. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.

29. Левченко ОА Фінансово-кредитний механізм активізації лізингової діяльності в Україні: автореф. дис.... канд. екон. наук 08.00. 08. Київ: ДВНЗ" Ун-т банківської справи", 2019. 24 с

30. Ванькович Д. Нормативно-правове забезпечення лізингової діяльності в Україні та шляхи його удосконалення. *Економічний аналіз*. 2013. № 12(2). С. 188–192.

31. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2006 № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>

32. Кірик Т. В. Особливості правового регулювання лізингової діяльності в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2011. № 4(58). С. 233–235.

33. Про припинення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: Указ Президента України № 259/2020 від 30.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/259/2020#Text>.

34. Цивільний кодекс Української РСР від 18.07.1963 № 1540-06. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06/ed19630718#Text>.

35. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 20.03.1991 № 872-XII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-12/ed19910320#Text>.

36. Про лізинг: Закон України від 16.12. 1997 № 723/97-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/723/97-вр/ed19971216#Text>.

37. Другова В. Т. Формування і розвиток ринку лізингу в Україні. *Регіональна економіка*. 2012. № 3. С. 113–120.

38. Наглядова статистика. Національний банк України. URL:<https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#6>.

39. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 28.04.2020 № 79-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-20#Text>.

40. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 01.07.2020 № 2664-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14/ed20200701#Text>.

41. Васильєва Т. А., Бойко А.О., Кіріл'єва А.В. Перспективи розвитку вітчизняного ринку лізингових послуг в контексті трансформації фінансових відносин в Україні. *Економічний простір*. 2018. № 140. С. 14–26.

42. Джулій Л. В., Демчук Ю.А. Особливості лізингових операцій у банківській системі та процедури їх обліку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2016. № 18(1). С. 157–160.

43. Гонта О. І., Жаворонок А.В. Лізинг як один із видів нетрадиційних банківських послуг: сучасний стан та перспективи розвитку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка*. 2013. № 24. С. 205–210.

44. ПриватБанк : корпоративний вебсайт. URL: <https://privatbank.ua/>.

45. Укрексімбанк : корпоративний вебсайт. URL:<https://www.eximb.com>.

46. УКРГАЗБАНК : корпоративний вебсайт. URL:
<https://www.ukrgasbank.com>.

47. Райффайзен Банк Аваль : корпоративний вебсайт. URL:
<https://www.aval.ua>.

48. АЛЬФА-БАНК : корпоративний вебсайт. URL: <https://alfabank.ua>

49. ОТП БАНК : корпоративний вебсайт. URL:
<https://www.otpbank.com.ua>.

50. КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК : корпоративний вебсайт. URL:
<https://credit-agricole.ua>.

51. КРЕДОБАНК : корпоративний вебсайт. URL:
<https://kredobank.com.ua>.

52. ПУМБ : корпоративний вебсайт. URL: <https://www.pumb.ua>.

53. МТБ БАНК : корпоративний вебсайт. URL: <https://www.mtb.ua>.

54. ТАСКОМБАНК : корпоративний вебсайт. URL:
<https://tascombank.ua>.

55. Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Національного Банку України від 18.12.2018 № 139. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0139500-18#Text>.

56. Краковська А., Вишневський І., Педос Н. Лізингова галузь в Україні: тенденції та рекомендації для зростання. *Проект USAID «Трансформація фінансового сектору»*. 2018. 36 с.

57. Галецька Т. І, Топішко О.І. Удосконалення державного регулювання лізингових відносин. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер. : Економіка. 2015. №13. С. 314–326.

58. Майбутнє у регулюванні небанківського фінансового сектору. Біла книга. Національний банк України. Київ. 2020. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_lizing_2020.pdf?v=4.

59. Пойда-Носик Н. Н., Щербань М.Д. Прогнозна оцінка розвитку кредитної кооперації в Закарпатській області. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2015. № 1(1). С. 52–56.

60. Екстраполяція тренду і довірчі інтервали прогнозу. URL: <http://cozap.com.ua/text/14527/index-1.html?page=3>.

61. Сенишин О. С. Екстраполяційні методи прогнозування як інструмент передбачення оптимальних обсягів споживання продукції вітчизняного продовольчого комплексу. *Молодіжний економічний дайджест*. 2014. № 1(1). С. 26–32.

62. Рада ухвалила закон про фінансовий лізинг. УНІАН. 2021. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/v-ukrajini-priynuyato-zakon-pro-finansoviy-lizing-novini-ukrajina-11309165.html>.

63. Швиденко Д. О. Умови використання: навіщо міняти законодавство про фінансовий лізинг. URL: <https://mind.ua/openmind/20207524-umovi-vikoristannya-navishcho-minyati-zakonodavstvo-pro-finansovij-lizing>.

64. Катажина К. Аналіз найкращої практики вендорного фінансування. *Проект USAID «Трансформація фінансового сектора»*. 2020. 35 с.

65. Левченко О. А. Фінансово-кредитний механізм активізації лізингової діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук 08.00.08. Київ: ДВНЗ "Ун-т банківської справи", 2019. 24 с.

66. Офіційний сайт асоціації «Українське об'єднання лізингодавців». URL: <http://uul.com.ua>.

67. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.

ДОДАТОК